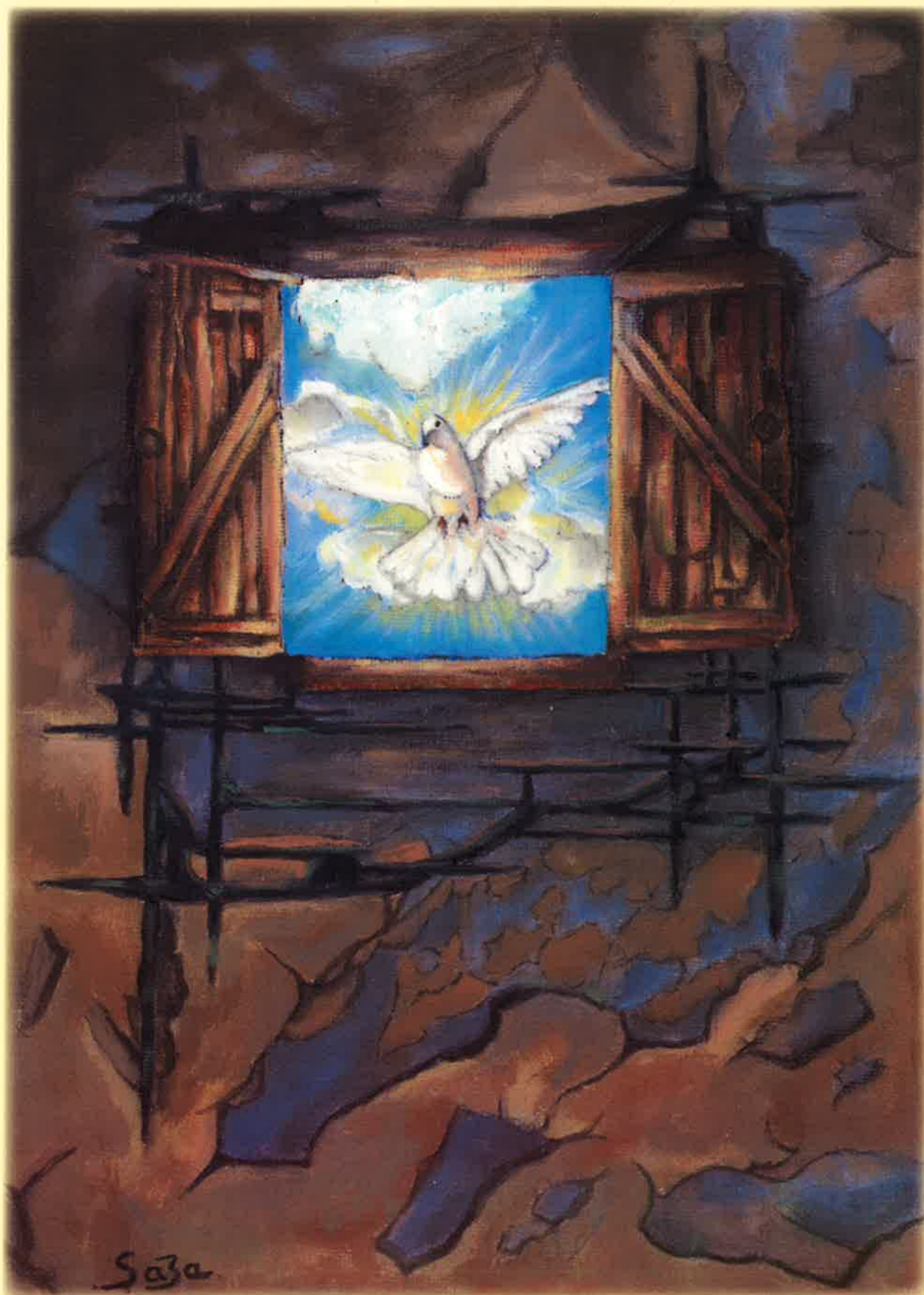

NAIXEMENT

Publicació de la Federació Catalana de Pessebristes • Número 4 • Desembre 2013

Naixement. Número 4, desembre 2013
Publicació de la Federació Catalana de Pessebristes

Dipòsit legal: B-45.695-2010

Edita: Federació Catalana de Pessebristes
Carrer dels Lledó, 11, 2n - 08002 Barcelona
e-mail: catpessebres@gmail.cat - www.pessebrescat.cat

Direcció de la revista: Andreu Coll i Antich

Equip editorial: Josep Porta, Núria Garcia, Carles Tarragó, Antoni Garí,
Albert Català, Francesc Villegas i Marcel·lí Pol.

Disseny, maquetació i impressió: Impremta Falcó, Sant Pere de Ribes

Imatge de la portada: Antonio Sazatornil (*Saza*)

Autor de les fotografies: Joan Cortada

Correcció textos: Núria Garcia

Prohibida la reproducció total o parcial de qualsevol article i/o fotografies sense el permís exprés de la Federació Catalana de Pessebristes.

Amb el suport de:

NAIXEMENT

Publicació de la Federació Catalana de Pessebristes • Número 4 • Desembre 2013

Sumari

- 4 Editorial**
Federació Catalana de Pessebristes
- 5 Salutació del president**
Albert Català i Pou
- 6 Sitges. 18-21 d'abril de 2013**
(SIMPOSI INTERNACIONAL DE PESSEBRISME)
Núria Garcia i Múrcia
- 10 150-years Anniversary of the Catalanian Association, Sitges (Catalonia)**
(SIMPOSI INTERNACIONAL DE PESSEBRISME)
Ida Diemer - van der Lugt (UN-FOE-PRAE)
- 11 Les Nades al món**
(SIMPOSI INTERNACIONAL DE PESSEBRISME)
Glòria Ballús Casólviva
- 12 Nadal a Catalunya**
(SIMPOSI INTERNACIONAL DE PESSEBRISME) **Ponència inaugural**
Joan Soler i Amigó
- 18 El lloc: Betlem**
(SIMPOSI INTERNACIONAL DE PESSEBRISME)
Armand Puig Tàrrach
- 20 Els Reis d'Orient**
(SIMPOSI INTERNACIONAL DE PESSEBRISME)
Jan Grau Martí
- 28 Las figuras del pesebre**
(SIMPOSI INTERNACIONAL DE PESSEBRISME)
Letizia Arbeteta Mira
- 32 La Seca 2012. Crònica d'una exposició**
Josep M. Porta i Saburit
- 34 Del pesebre com a paradís perdut. Salvador Espriu i les figures**
Joaquim Sala-Sanahuja
- 36 El Pesebre i Catalunya**
Jordi Capella de León
- 37 Noticiari pessebrístic**

Editorial

Federació Catalana de Pessebristes

És un goig i una satisfacció poder-vos saludar un any més i amb aquest ja són quatre des que aquesta publicació va veure la llum per primera vegada.

Presentar-vos el quart número de la nostra revista "Naixement" té una importància per la Federació, perquè en ella s'hi reflecteixen les activitats que es porten a terme durant l'any en aquest apassionant món de la cultura popular tant arrelada a casa nostra.

Dintre la dinàmica cultural catalana es fa present, sobretot quant arriba el temps d'advent, la peculiar activitat del pessebrisme, costum de llarga tradició al nostre país i que s'ha mantingut viu gràcies a l'impuls de les entitats dedicades a aquesta expressió artística.

Enguany, però, hem estat immersos en la celebració dels actes del 150è Aniversari de Pessebrisme Associatiu a Catalunya que va començar a finals de l'any passat i que ha tingut el seu punt culminant aquest mes d'abril a Sitges amb la celebració del Simposi Internacional de Pessebrisme amb l'assistència de representants de totes les federacions internacionals que formen part de la UN-FOE-PRAE.

Esperant que en totes les llars s'hi trobi la "Pau del Pessebre" pròpia dels homes de bona voluntat, ens plau aprofitar per expressar-vos els millors desitjos de felicitat per a tots.

Que tingueu un BON NADAL! ♦

Salutació del president

Albert Català i Pou
President

Quan es publiqui aquest número quatre de la nostra revista estarem ja immersos en les festes de Nadal. Molts de nosaltres ja haurem acabat el Pessebre i les associacions en les que estem tindran les exposicions obertes. Pels Pessebristes, sens dubte les festes més entranyables de l'any.

Enguany, però, es un any especial,

En primer lloc, perquè acabem les celebracions del 150 aniversari de pessebrisme associatiu. Ha estat un any intens, primer l'exposició PESSEBRES DEL MÓN a l'espai LA SECA 2 de Barcelona, al mes d'abril el SIMPOSI INTERNACIONAL DE PESSEBRISME a Sitges i ara a l'octubre la DIADA DE TALLERS PESSEBRÍSTICS a Palau-Solità i Plegamans, tots tres esdeveniments han fet que el pessebrisme estigui d'actualitat, i alguns d'aquests, han tingut ressò internacional. Han sigut molts esforços, en primer lloc de la junta, l'actual i l'anterior, especialment de l'anterior que es la que va començar-ho tot. A tots ells vull agrair-los la feina feta i finalment a tots els que heu participat en tots o en algun d'aquests esdeveniments. A tots vosaltres moltes gràcies.

En segon lloc, aquest es el meu primer Nadal com a president i és per mi una gran responsabilitat capitanejar el Pessebrisme a Catalunya i contribuir a afrontar els reptes que com a col·lectiu tenim al segle XXI. Encetem una nova etapa, tenim molts projectes per a la Federació, hem de créixer en nombre d'associats, és a dir, a la part del territori que no tenim representació, hem d'ajudar a constituir-hi noves associacions, la Federació ha de ser un paraigua per a totes les associacions, per ajudar-les en el seu dia a dia, a nivell legal, per a preservar-les. Hem de potenciar les escoles de Pessebrisme, la implicació dels joves, col·laborar en l'edició de llibres sobre Pessebrisme, aconseguir que el Pessebre sigui declarat patrimoni immaterial de la humanitat, encàrrec de la UN-FOE-PRAE a Sitges, tot un repte.

Ja ho veieu, molts i molts projectes..

En nom de la junta, us desitjo un Bon Nadal i que al 2014 es facin realitat els nostres anhels. ♦

SIMPOSI INTERNACIONAL DE PESSEBRISME

Sitges

18-21 d'abril de 2013

Núria Garcia i Múrcia

Vicepresidenta de la Federació Catalana de Pessebristes

El divendres 19 d'abril va tenir lloc a Sitges (Garraf) la inauguració del **Simposi Internacional de pessebrisme** organitzat per la Federació Catalana amb motiu dels **150 anys de pessebrisme associatiu**.

A la vigília ja havien començat a arribar a l'Hotel Melià participants provinents de la resta de l'estat i de l'estranger a qui se'ls va lliurar els credencials i documentació. A les 7 del vespre va celebrar-se la reunió de Junta de la UN-FOE-PRAE de la qual és membre la nostra Federació.

Després de l'acte inaugural en presència de diverses autoritats es va donar pas a la primera ponència a càrrec del Sr. Joan Soler i Amigó que va parlar del "Nadal a Catalunya". Els assistents internacionals varen poder seguir l'exposició en quatre llengües (castellà, anglès, alemany i italià) gràcies a les cabines d'interpretació instal·lades a aquest efecte.

Un cop dinats al mateix hotel, va tenir lloc la ponència del Sr. Jan Grau i Martí, sobre "Els mags d'Orient". Tot seguit,

la de la Dra. Glòria Ballús i Casòliva que versava sobre "Les Nades al món". Les tres ponències –molt interessants– van saber captar l'atenció del públic assistent.

Més tard, la Junta de la UN-FOE-PRAE va celebrar una reunió oberta per tot-hom en la que va tenir unes paraules per agrair la feina feta per l'organització.

A 2/4 de 7 es va traslladar als assistents a Sitges per poder fer la visita dels pessebres de l'associació local i també va haver-hi temps per fer un tomb pel camí de ronda i passar pel Cau Ferrat tot gaudint de la posta de sol.

Després de sopar l'Esbart Dansaire de Rubí va oferir el seu espectacle a l'Auditori del mateix hotel.

Durant tota la jornada, de forma simultània a les ponències, també es va poder gaudir del "Mercat de pessebres" situat a l'avantsala de l'auditori on tenien lloc les ponències, a l'hora que també es podia contemplar l'exposició "Fragments de pessebre".

Dissabte van continuar les ponències amb les intervencions del Dr. Armand Puig i Tàrrach, que va parlar del "Pessebre als evangelis", i de la Dra. Letizia Arbeteta Mira que ens va alligonar sobre "La figura del pessebre". Totes dues ponències d'un alt nivell intel·lectual.

Per tancar la part "lectiva" del Simposi va tenir lloc una taula rodona formada per persones destacades en l'àmbit del pessebrisme internacional que van debatre sobre "el futur del pessebre".

A la tarda ens vàrem traslladar a les Caves Codorniu on vam fer una visita completa que va agradar molt als assistents tant per la singularitat de l'edifici com per les caves mateixes. En un marc ben especial va tenir lloc el Sopar Oficial que va ser especialment agradable en poder compartir taula i conversa amb molts amics vinguts expressament de lluny. Per acabar, l'espectacle musical a càrrec de la Sra. Susanna del Saz, molt celebrat pels convidats, va arrodonir la festa. També es va lliurar a tots els comensals un record del Simposi consistent en el bocet del naixement de la façana de la Sagrada Família, una rosa a les senyores i un punt de llibre pels senyors per a fer-los partípeps de la festa de Sant Jordi.

Diumenge ens vam desplaçar a Barcelona on va tenir lloc la Missa a la basílica de Santa Maria del Mar i, tot seguit, es va poder fer la darrera visita a l'espai de la Seca per veure l'exposició "Pessebres del món-cultura-art-tradició" on es va cloure el Simposi.

Alguns dels participants encara van aprofitar per allargar la seva estada i van poder visitar durant els dies següents algunes exposicions: a Terrassa, Castellar, Sabadell, Sant Pere de Torelló, Tarragona,... a més de viure en primera persona la nostra festa més internacional, Sant Jordi, pels carrers de Barcelona.

La Federació catalana de pessebristes vol agrair a tots els participants la seva presència i la valoració tan positiva que en van fer un cop acabat. El Simposi ha estat l'acte central dels **150 anys de pessebrisme associatiu**, celebració que clourem aquest Nadal. ♦

1863|2013
ANYS DE PESSEBRISME
ASSOCIATIU A CATALUNYA

150-years Anniversary of the Catalanian Association, Sitges (Catalonia)

Ida Diemer - van der Lugt, *The Netherlands.*

**Traducció de l'article publicat pels companys holandesos a la seva revista "De Kerstgroep". Novembre 2013.*

On thursday evening the 18th of April 2013 the annual meeting of the UN-FOE-PRAE took place. This year in Sitges nearby Barcelona. This meeting was combined with the jubilee of the Catalanian friends.

Almost all of the member-associations were present.

A report of this meeting Tim has already given in the last magazine of June.

On Friday morning we had the official opening of the symposium and the handing over of the presents by the different associations.

After that we got a lecture about "Christmas in Catalonia". According to the lecturer a culture does not belong to a country, but to a region.

The 2nd lecture in the afternoon was going about the "Three Wise Men": the role of the visit, the role of the Gospels, the astronomy, the astrology and the symbolism followed by a surprising lecture about "Christmas Songs in the World".

After that there was an unexpected, public meeting of the UFP, where the president of UFP a very smart filling in presented by saying, that UFP had to be brought closer to the members (history, Bergamo, the Christmas tradition as intangible UNESCO heritage).

In between all this activities, there was a kind of selling exhibition of different artists.

After diner we had a beautiful presentation of a young Catalanian dancegroup.

Saturday the 20th of April started with a lecture about "The Nativity Scene in Gospel" and after that one over "The Creche". This lecture was very special. It tells about the depict of different positions of the figures in the nativity. This lady showed us a lot of slides with

nativities from all over Europe and pointed out the position of Joseph, Mary and The Child.

At the end of the morning there was an open discussion with the presidents out of the different parts of the world about "Creche Building in the 21st century: Now and in the Future".

Every speaker talked about this subject out of his own culture, but the collective theme was: how can we give through the love for the nativity to our youth.

At 17:30 we were leaving with a bus to a champagne tasting in the Cava Codorniu. We get a conducted tour through the cellars: three floors beneath each other with passages of one kilometre, where we went through with a small train; on every floor there were laying round about 25.000 bottles.

Our closing diner was in this Cava too, where we were amused by a soprano and an alto tenor, with voices which sounded wonderful by the acoustics of the cellar.

During the diner all the participants got a present of the Catalanian association. That was a replica of the nativity, which one is above the door of the Sagrada Familia of Gaudi in Barcelona. Very special and we are very glad with it.

This evening got an end with a spontan dance in a circle: The Sardana.

The bus was back in Sitges at 00:30. On Sunday we went to the church Santa Maria del Mar in Barcelona.

With making of a picture of the whole group and a visit to the international exposition this symposium came to an end.

We had announced ourselves for an extra day to visit exhibitions of different Catalanian associations in the surroundings: Sabadell, Terrassa,

Castellar del Vallès. The exhibition in Terrassa was a highlight with diorama's made by Jordi Pi. His perspectives and his making of a mountainous country and its setting of the houses and villages in this are very natural, so that you only could have big admiration and kept looking and making pictures.

After a very special Catalanian lunch: "Calçotada" in Tarragona and a visit to two associations, of which one with nativities with children playing for the Nativity and a nativity in a thunderstorm (the thunder and lightning kept coming) we went back to Sitges.

With the feelings of complete satisfaction we had to conclude that the days were flying by.

I am always surprised that I am feeling so well in between such a lot of people, of which I don't know most of them and a number of them don't understand. I think it had to do with the fact that we all have the same love and devotion for the nativity. ♦

Les Nadales al món

Glòria Ballús Casóliwa

Doctora en Musicologia

La cançó de Nadal o nadala –equivalent al villancico espanyol, el Noël francès, la carol anglesa, la natalenda portuguesa o la pastorella italiana– és una cançó, avui dia tradicional, que es canta durant les festes nadalenques i en el període previ de l'Advent.

En l'antiga Corona d'Aragó, les nadales es comencen a difondre a partir del segle XV, incloses en cançoners i també, encara que molt més tard, en fulls sols. Gràcies a la tasca recollidora de Manuel Milà i Fontanals, Francesc Pelai i Briz, Aureli Capmany, Sara de Llorens i Joan Amades, entre d'altres, ens han arribat importants col·leccions d'aquestes peces amb la lletra en català. Una mostra a destacar és la del *Cançonet de Nadal*, de Marià Aguiló, inclòs dins del *Cançoner de les obretes en nostra llengua materna més divulgades durant los segles xiv, xv, i xvi* (Barcelona, 1900).

Des del segle xv la forma poètica-musical anomenada *villancico* –en català *villancet*–, formada per una o

més cobles amb tornada, fou la predominant sobre tot a Castella, inspirada en els seus orígens en les tonades que cantaven i ballaven els que vivien a les viles ("villanos"). Encara que, a partir del segle XVI, els villancets són majoritàriament de caire profà, se'n troben que són de temàtica religiosa i, més concretament, vinculats al Nadal. El primer *villancico* nadalenc del qual tenim notícia és l'anònim *Bien vengades pastores*, que es cantava a la catedral de Toledo a mitjans segle XV, en les Matines de Nadal. D'alguns dels més importants compositors espanyols del segle XV i XVI, com Juan del Encina o Francisco Guerrero, ens queden interessants exemples. Els més importants cançoners del Renaixement, com el *Cancionero de la Colombina*, el *Cancionero de Segovia* i el *Cançoner d'Uppsala* en recullen de temàtica nadalenca.

L'èxit i, per tant, la difusió dels *villancicos* va arribar a tots els països de Llatinoamèrica, gràcies a les seves melodies, fàcils de recordar, i a

una lletra escrita invariablement amb la llengua pròpia. Cal destacar que fou l'Església qui va impulsar les nadales, vinculades a la celebració de les Laudes i Matines de Nadal, donant així un aire alegre i festiu a la festa del Naixement de Jesús, però també amb una finalitat evangelitzadora i pastoral.

A banda del villancets, trobem nadales que són en realitat cançons de bresol, de taverna, himnes i altres formes adaptades per a cada avinentesa.

Dins la gran música culta d'Occident trobem obres mestres de temàtica nadalenca, com són *El Mesies* de G. F. Händel, l'*Oratori de Nadal* de J. S. Bach, l'*Oratori de Nadal* de Camil Saïnt-Saëns o la *Cantata de Nadal* d'A. Honegger, entre d'altres. ♦

Cançó nadalenca *Huachi tori* (o *Huachi torito*) popular d'Argentina (Fragment)

Del árbol nació la rama / De la rama nació la flor
De la flor nació María, / De María el Niño Dios.

Huachito torito / torito del corralito
Huachito torito / torito del corralito.

Al niño recién nacido / todos le ofrecen su don
o soy pobre nada tengo / Le ofrezco mi corazón.

X. PRESENTES AL NIÑO JESÚS. 432
N. 4.º. Pág. 55.
Andantino.

¿Que li da - romá'u'el noy de la ma - re? Quo li da -
rom queli sé - pi - ga hó? Li darem pausas ambu - nasha -
lan - sas, li da - rem ti - gas amb un pane - rot Tam pa - lao -
tam quolastigas son vordastampatan. Jam quoyamadura - rán.

Cançó *El Noi de la Mare* (Presentes al Niño Jesús)
Recollida per Manuel Milà i Fontanals (1818-1884)
i publicada en el *Romancerillo Catalan*,
Canciones tradicionales (Barcelona, 1882)

El cant dels ocells
M. 4.º. 56

Al veu - re des - pui - tar lo mi - llor lu - na -
nau en la nit munt - a - so - so els o - ce - lles can - tant se
ve - non fos - te - jant amb sa viu me - lan - deu - sa els o - ce - lles can -
tant la veu - nen fos - te - jant amb sa veu me - lan - deu - sa

Cançó *El cant dels ocells*
Versió recollida per Joaquim Pecanins i Fàbregas
(1883-1948) a Prats de Lluçanès,
i publicada en el *Butlletí del Centre Excursionista de la*
Comarca del Bages (Manresa, 1918).

SIMPOSI INTERNACIONAL DE PESSEBRISME

Ponència inaugural:

Nadal a Catalunya

Joan Soler i Amigó
Pedagog i escriptor

Els cinc elements de la festa

Sigui cívica, religiosa, tradicional, rural o urbana, però en una societat secular, la festa té aquests cinc aspectes:

1. Representa una **ruptura** amb els interessos, significats i comportaments de la vida quotidiana i amb el calendari laboral.
2. Comporta **gratuïtat i abundància**, i dona un altre sentit i valor al temps, a les accions i a les coses, despertant l'admiració i la meravella, en un medi lúdic i estètic.
3. Té una **dimensió social** de trobament i de comunitat humana. Vincula els membres del grup, afirma la seva cohesió, regenera la seva identitat i reforça la consciència de pertànyer a l'entorn en què se celebra l'esdeveniment.
4. S'estructura segons unes **accions i uns ritus festius**, d'acord amb unes normes o protocols establerts per tradició o consens, en un marc en el qual es dona l'espontaneïtat, el dramatisme i la creativitat: una proclamació de la paraula, el menjar i el beure, la música i els cants, els balls o les danses, les representacions, els jocs i les competicions.
5. Guarda una íntima **relació amb el temps**: se celebra en un present determinat, fent memòria d'un passat mític o significador i projectant desigs i compromisos en vista a un futur. El mite és tingut com a referent i té força d'actualitat.

Se situa en un altre nivell que el oci i el

negoci, que els caps de setmana o les vacances, que el festival o l'espectacle. Els que hi assisteixen són actors o actants, no pas espectadors, representant cada un llur propi rol. La festa és comunicació o comunió i participació: no hi ha públic sinó poble, comunitat aplegada, reunida. Como deia el poeta Joan Maragall, "la festa és un acte de consciència".

El cicle festiu de Nadal

No hi ha festes sinó cicles festius.

- Nadal / Sant Joan Baptista i Evange-
lista
- Quaresma / Pasqua
- Primer de maig / Primer de novembre.

El nostre calendari festiu tradicional gira al voltant de dos pols: els solsticis, propis del calendari solar romà; i els equinoccis, pertanyents a un calendari lunisolar judeocristià. El Nadal i la Pasqua, que responen a una doble tradició: el Nadal, d'origen precristià i impulsat per l'orde franciscà, que destaca l'Encarnació, Déu fet home; i la Pasqua predicada per la regla fundada per sant Domingo de Guzmán, que té el seu nucli en l'exaltació de la Resurrecció, segons sant Pau: "Si Crist no hagués ressuscitat vana seria la nostra fe".

Tan important es va considerar l'Encarnació de Jesús que, en els regnes de la Corona d'Aragó, els anys de l'era cristiana van començar a comptar-se d'Encarnació a Encarnació (25 de març), fins que, l'any 1350, el rei Pere el Cerimoniós va decidir adoptar el còmput més comú de la Nativitat.

De sol nou a sol ple.

Del Nadal del sol al Nadal de Jesús.

Quin dia de l'any devia néixer Jesús? Els primers cristians van trigar tres segles a fer-se'n la pregunta. Fins a l'any 354 no es va establir oficialment que degué ser el 25 de desembre, coincidint amb el solstici d'hivern.

Fogueres

Fia faia

Pi de Centelles

Llar de foc i tió. Cantarelles

Soca de Nadau.

Ritus d'Any Nou: el foc nou del vell tió tovalles blanques
pa de la primera garba
Vi novell.

Sacrifici: "els quatre ordes mendicants":
porc - Sant Antoni abat
gall - Sant Pere
xaï, anyell - Sant Joan Baptista
Bou - Sant Lluç.

Pa novell: rabassa, torrons, neules, tortell de Reis i de Sant Antoni.

Vigília: dejuni (els almogàvers a Sicília. Crònica de Ramon Muntaner).
Missa del Gall.
Ressopó.

Dinar de Nadal

Sant Esteve, el post festum. Canelons.

Representacions: Sibil·la, Pastorets, Pessebres
Pessebre vivent, a l'exili, a la postguerra (Joan Alavedra i Pau Casals)
Nadales.

Fires. la Puríssima, Santa Llúcia. Llum, la casta Lucina de Virgili.
Captiris: nicolaus, Ilucietes, Ninou, Reis.

Estrenes: Strenae. felicitacions, cistelles, rifes, christmas, estrenes...

Carnestoltes de Nadal (Saturnalia, Lupercalia, Matronalia).

Sant Pacià: Cervulus, Paraenesis ad poenitentiam.

El Bisbetó (abat, rei, bisbe dels bojós).

Mare de Déu fumadora.

Innocents.

Casaments de Cap d'Any.

Tortell de Reis i de Sant Antoni: el Rei de la Fava

Genis:

Sant Nicolau, Pare Noel, Sant Antoni.

Els Barbutos: Sant Antoni, Sant Pau Ermità, Sant Maur. Els Reis. Referència a Saturn.

Les Ilufes

Sant Silvestre, patró de les bruixes

L'Home dels Nassos. Januarius i la Porta de l'Any.

Nit de Cap d'Any: les 12 batallades, els grans de raïm.

Els Reyes: Cavalcades, la sabata al balcó, la carta als Reis, els patges

La Candelera: L'Hivernàs, El ball de l'Òs, Sant Antoni i les santantonades... els diablots.

El pessebre

El pessebre pertany al cicle festiu de Nadal. Dels elements que defineixen la seva tradició, ens fixem en les representacions: els Pastorets; el Cant de la Sibil·la, conservat secularment a Mallorca i a la vila de l'Alguer, a Sardenya, i recuperat en diverses poblacions catalanes. I el Pessebre.

Ja es tracti de les arts plàstiques o de les escèniques, a partir del segle IV l'Església en destaca el valor apologetic. Malgrat que durant els primers segles del cristianisme l'Església prohibís qualsevol espectacle públic, Mero-

Pessebre de la Plaça Sant Jaume 2011.

pi Ponci Auli Pauli n'indicava el valor catequètic:

Els homes senzills de cor no saben llegir, avesats, d'altra banda, a venerar els ídols, es converteixen més fàcilment a Crist fet home quan poden contemplar les gestes dels sants. (...) En la representació, els ignorants veuen allò que han de seguir; els analfabets hi llegeixen.

Així, junt a les figures pintades en els frescos o en els frontis dels altars, o esculpides en els capitells dels claustres, comencen a escenificar-se els *Officii Pastorum*, els *Ordines Prophetarum* o *Rachelis* i l'*Officium Stellae*, que més tard seran popularment coneguts como *Pastorets*, estructurats a partir dels evangelis canònics de Sant Mateu i Sant Lluç, i dels apòcrifs Pseudo-Mateu i Protoevangeli de Jaume, que aporten la imatge de la Cova, les figures del bou i la mula i el llegendari popular de la fugida a Egipte.

A l'entorn, doncs, dels pessebres es va anar incorporant un *costumari* o conjunt de costums que n'enriqueixen el sentit i la seva pràctica: des de les *fires de pessebres* i els cants de villancets o *nadales* fent cor al seu voltant. La seva popularització és evidenciada en

el paisatge muntanyenc -rarament mariner-, amb els seus poblets i masies, les figures de pastors i altres que es dediquen a les labors de la terra. Fins al punt que l'estable es converteix en cova uterina situada en el centre d'un món, en una elemental cosmogonia popular, al qual menen tots els camins dels quatre punts cardinals, per on avancen dia rere dia els pastors i els tres Reis d'Orient.

Pessebres en les esglésies, en moltes institucions ciutadanes, en les places, en les sales d'estar o als menjadors de les cases, en els cims de moltes serralades instal·lats pels excursionistes... i també a la primera de les portalades del temple de la Sagrada Família que Gaudí va edificar..

Als pessebres tradicionals s'hi han afegit innumbrables *pessebres vivents* en molts pobles rurals, però també en parròquies de barris de les nostres ciutats... El primer pessebre vivent es va realitzar a Engordany (Andorra), obra de la imaginació entusiasta de l'escenògraf català Esteve Albert, l'any 1956. Aquesta multi-presència de la representació del pessebre i de la tradició pessebrista és ben significativa.

Els pessebres catalans més antics

S'ha apuntat com el primer pessebre el que va fer representar Sant Francesc d'Assís a la cova de Greccio l'any 1223 i que conta sant Bonaventura:

Poc abans de morir, uns tres anys poc més o menys, Francesc va voler celebrar a Greccio la festa de Nadal al més solemne i lluïda possible, per tal d'excitar de manera preferent la seva devoció. Va fer preparar una menjadora amb fenc o herba, i va fer que portessin un bou i un ase. I la missa de la mitjanit de Nadal fou cantada a l'interior de l'estable.

Segons el folklorista català Joan Amades, la representació pessebrista més antiga de Catalunya va tenir lloc a l'església dels teatins de Barcelona l'any 1666. Si bé anota que, en un document barceloní del 1475, es parla d'un francès que, per Nadal, venia imatges del Naixement en el portal de l'església barcelonina de Santa Caterina. També cita l'inventari del canonge Pere de Bonavia, de 1585, en el qual es relacionen unes figures de fang, d'on treu la conclusió que a la Catalunya del segle XVI ja hi havia el costum dels pessebres familiars.

D'entre els clàssics escultors de figures de pessebres, consten:

Josep Esteve i Bonet (1741-1802)
Ramon Amadeu i Grau (1745-1821)
Josep Ginés Marín (1768-1823)
Damià Campeny i Estrany (1771-1855)
Domènec Tàrn i Ribot (1812-1902)
Per no citar-ne d'altres més actuals, como Martí Castells o Lluís Carratalà...

Tanmateix, Josep Maria Garrut, escriptor i historiador, afirma que hi ha una obra a Catalunya que demostra l'existència d'un pessebre pels volts de l'any 1300. Es tracta, segons un inventari efectuat l'any 1562 per Josep Mas, arxiver de la catedral de Barcelona, d'una valuosa peça d'orfebreria i esmalts que es col·locava cada any per Nadal a l'altar major. Aquesta és la seva descripció:

Diorama de Antoni Moliné

La Natividad de Nuestro Señor, cubierta de oro en su parte exterior e interior, presenta una estructura de ocho caras, sobre las cuales descansan seis ángeles de plata que portan instrumentos musicales. En el interior del belén hay una cama sobre la cual descansa la almohada, sobre la cual está Nuestra Señora con una diadema en forma de estrella. A sus pies, y a un lado, está San José y, al lado de San José, hay una cuna donde está Jesús, juntamente con la mula y el buey. En las cuatro caras interiores hay puertas, animales y árboles. Y en una de ellas hay un ángel sostenido en ellas. El belén tiene en su parte exterior dos puertas que permiten cerrarlo.

Pel que fa a l'anomenada escola de Barcelona, Garrut indica que el seu "descobriment" va ser pràcticament casual, i que va tenir com a iniciador el pessebrista Antoni Moliné:

Era el mes de desembre de 1912,

quan construïa un pessebre en el convent de monges carmelites del barceloní carrer del Montseny, hi havia un paleta que reparava uns desperfectes de l'edifici i, precisament en aquells moments va venir a acomiadar-se. En girar-me per a correspondre'l vaig tenir una idea nova. Sortiria bé?

-Escolti -li vaig dir-, no podria deixar-me les eines i aquest mig sac de guix?

-Sí -va respondre-, demà vindré a buscar-ho.

-Té cap inconvenient que ho faci servir?

-Cap -va respondre.

Moliné va utilitzar aquell guix per ajuntar uns trossos de suro. L'any vinent va ampliar-ne l'ús i, al tercer any, tot el seu pessebre ja va ser d'aquest material. Així va sorgir el diorama. També hi ha qui apunta, i no pas sense encert, que l'ús del quinqué en substitució de les espelmes de cera va suposar un pas decisiu en la il·luminació dels pessebres. Però fou el corrent elèctric

i la utilització del guix el que va permetre tancar el pessebre dins d'una caixa, un calaix o qualsevol altre continent i donar-li una nova perspectiva, fent que l'espectador hagués d'observar l'obra des d'un únic punt de vista i il·luminar-lo des de dintre.

Actualment, però, el porexpan tendeix a substituir el guix en els envans de moltes cases...

Els pessebres en temps del Baró de Maldà

Fragments del *Calaix de sastre* de Don Rafael de Amat i de Cortada i de Senjust, el famós Baró de Maldà. De finals del segle XVIII:

Dia 8 de desembre festa de la Puríssima Concepció de Nostra. Sra. Afora en tot lo darrera de la Seu a seguir la Fira de Pessebres; muntanyes, cases, cabres, Reis, Pastors etc. acostant-se el Nadal...

Segueix lo dia 21 de desembre; Sant Tomàs Apòstol, que és la Fira de Barcelona, i que tota Barcelona és Fira yá de Galls (...) Fira de Pessebres, Cabres; muntanyes, Reis, Pastors; Palaus del Rei Herodes, Casetas de Cartró pintades, y de Suro, com naturals, com així també en la Fira per Santa Llúcia en tot lo davant de la Catedral en lo dia 13 de desembre, que lo que

sobra allí, y dintre de la Capella de Santa Llúcia, són espentes, i trepitjades.

Els pessebres de Francesc Curet

Fragments de *Visions barcelonines. La vida a la llar*, de Francesc de Paula Curet, de principis del segle XX, no publicades fins als anys cinquanta, si bé referides als seus records d'infantesa, a finals del segle XIX.

La festa nadalenca comprèn dues parts, que formen un tot inseparable dins la bona tradició; el gran dinar, convertit gairebé en una disbauxa gastronòmica, i el pessebre, representació corpòria i simbòlica del naixement de Jesús que, espiritualment, té, en el record dels nostres anys puerils, un encís superior al de la taula ben parada.

En el pessebre hom hi pensava tot l'any, però després de la Puríssima començava la febrereta que envaïa xics i grans, i no eren pas aquests els que hi posaven menys il·lusió. Es despenjaven de les golfes o es desentaforaven de la cambra dels mals endreços, les caixes que contenien les casetes, les penques de suro, les figures i els accessoris que havien servit els anys passats; se'n feia estesa damunt una taula per tal de treure'n la pols i apariar,

amb goma, aiguacuit, lacre, canyetes i cordill, els desperfectes i mutilacions que hi pogués haver. Un pessebre como cal no podia estabilitzar-se ni reproduir-se igual, amb els mateixos elements, tots els anys. Calia variar el paisatge, substituir i augmentar figures, aixecar i renovar cases i temples. Per això, les fires de Santa Llúcia i de Sant Tomàs, que s'allargaven fins a la vigília mateix de Nadal, es veien sempre concorregudes, como si es fessin per primera vegada.

La mainada trencava la guardiola i era forçós que els pares, els avis, els padrins, els oncles i "tota l'altra família" afluessin els cordons de la bossa. Mentre el pessebre es feia a gust i caprici dels menuts, tot anava bé; però si, com en la majoria dels casos, els grans pretenien muntar un pessebre de mira-i-no-em-tocs, que es fes veure i admirar per propis i estranys, llavors esclataven la impaciència i el mal humor de la xicalla, i no hi havia més solució que construir dos pessebres: l'un amb tots els ets i uts, i l'altre talment com el veien i concebien els petits.

Declarem amb sinceritat que resulten més emotius els ingenus i senzills pessebres fills de la inspiració dels infants, amb els seus anacronismes, desproporcions i disbarats de perspectiva, que no pas les composicions pretensioses que, volent ésser una escurpòloga reconstitució arqueològica i un fidel reflex de la veritat, no passen d'una interpretació escenogràfica que deixa fred. Trobem més a propats a l'esperit franciscà, animador dels pessebres, aquelles figures tosques, d'un primitivisme xiroi, galls dindis amb la ploma de la cua més grossa que el cos, reis amb el cap enravenat, bèsties més grosses que les persones i aquestes més altes que les cases, el capellà amb el paraigua vermell, el caçador amb l'escopeta abillat a l'hebreu, l'ho-

Pessebre de suro. Autor: Martí Cortada.

me que fa "les feines" ajupit sota una falguera... Tot fa bonic mentre hi hagi molsa, branques de galzeran, ginebró i altres plantes que porten a la ciutat la sentor forta de les boscuries.

Els més destres s'enginyaven per fer jugar l'aigua natural en degotalls, fonts, saltants, etc., per mitjà d'uns aparells de construcció casolana, disposats de manera que l'aigua que queia tornés al seu lloc d'origen per una canonada en forma de trompa. La il·luminació, tan necessària per a donar valor i relleu a un pessebre i que ara és cosa fàcil, resultava limitadíssima en el temps vell, quan no hi havia petroli, gas ni electricitat i havien de refiar-se en absolut de l'oli. S'utilitzaven gresollets de terrissa i cloves de cargol, proveïts del ble corresponent; aquests estris es distribuïen per tot el pessebre, en llocs estratègics, perquè produïssin el millor efecte.

El lloc ideal per a la instal·lació del pessebre era el fons d'una alcova, emmarcat como un escenari amb draperies laterals al damunt i davant la taula on es muntava. Eren molts els pessebres dignes d'ésser vistos i, per visitar-los, es repartien targetes d'invitació i s'assenyalaven dies i hores fixos, des de l'endemà de Sant Esteve fins a la Candelera. El costum de seguir pessebres i de comparar i discutir llurs gràcies constituïa una dèria fortament arrelada en els barcelonins.

A casa d'Ignasi Dou, al carrer de la Baixada de Sant Pere, s'exhibia un pessebre digne d'ésser vist pel seu conjunt, i en detall, per la propietat dels seus caminets, torrents i muntanyes, imitats a la perfecció, el bon gust de les casetes, molt ben distribuïdes, i la vàlua artística de les figures.

Figura de Ramon Amadeu.

L'altre pessebre va muntar-lo, l'any 1797, el jutge Francisc Tudó a la seva casa de la Portaferrixa, i hom opinava que era el millor que s'havia fet a Barcelona per la seva grandària, la varietat de punts de vista, l'encert de la perspectiva, l'adequada il·luminació i la quantitat d'elements de primer ordre que el componien.

1...

Las figuras -ángeles, personas y animales- daban el tono al belén por su abundancia y calidad. Había de todos los tamaños, desde las más diminutas, para belenes pequeños o para situarlas en los últimos términos, hasta las que llegaban a tener siete palmos o más de altura. La mayoría eran de barro moldeado, otras de cartón hervido y de madera, pocas, con vestidos de talla o de ropa de velludo y de seda. También se estilaban los ropajes pegados a la figura, como si fuesen de talla, por medio de una inmersión en cola o aguacuit. Las mejores piezas eran ejemplares únicos, de terracota o sin cocer, amparados sólo por la capa de pintura al óleo trabajados por los mejores imagineros de la época.

Gaudia de molta popularitat, en el darrer quart del segle XVIII, Manuel Marselo, més conegut per Manel de l'Hospital, perquè tenia el seu obrador a la Santa Casa, on exposava cada any un pessebre.

L'imatger barceloní Ramon Amadeu s'ha fet famós per les seves figures de pessebre. És de justícia, però, no oblidar que era quelcom més que un constructor de figures de pessebre. Sospirem que moltes de les figures considerades com a autèntiques i pròpies de l'Amadeu són fetes, si no per l'esmentat Manel de l'Hospital, per un deixeble o fadrí d'aquell. Abona la nostra suposició aquest curiós anunci, inserit en el "Diario de Barcelona" del 23 de juliol del 1797:

En casa del Sr. Ramón Amadeu, escultor, en la calle dels Escudellers, hay un mancebo que tiene para vender figuras de barro de escultura, de palmo y medio, propias para pessebres, y muy bien trabajadas.

Un pessebre a l'exili

El violoncel·lista i compositor Pau Casals, en el seu exili a Prada de Conflent, a la Catalunya del Nord, durant la guerra civil, va compondre un Oratori dedicat al Pessebre. Un pessebre simfònic, amb el viu desig de retornar, que no va aconseguir veure acomplert. El poeta Joan Alavedra, autor del text, el va descriure així:

De mica en mica, i sense interrupció de cap mena, l'obra anà avançant durant anys... El Mestre, abstret i en calma, cantava a vegades les paraules del text i anava anotant amb llapis sobre el paper pautat les seves troballes. Quan en tenia un fragment acabat ens cridava a la seva cambra.
(...)

Quan tingué acabats els cants d'algunes figures, començarem a cantar-los pels Nadals. A la tarda de la diada venien els amics que residien a Prada. Aquells que durant tot l'any havien dit: "Aquest Nadal ja menjarem els torrons a casa" i veien, una vegada més, allunyada llur esperança. S'encaïen per la cambreta del Mestre, tan plena d'objectes -el violoncel majestuosament estès sobre el llit-, s'atapeïen pel passadís, s'asseïen per l'escala, fins a la porta. Aleshores, sota la direcció del Mestre i tocant el piano, començava el cant d'El Pessebre, que era cada any, cada any -perquè cada any avançava i cada any era més punyent- el nostre cant de Nadal, l'evocació enyorada de la llar, dels familiars llunyans, de la pàtria. "Ara ve l'ària del Pescador!" cridava el Mestre. I tots callàvem, perquè sabíem que li agradava entonar-la sol, amb *bravoure*. "Ara el cant del Bou, que és el poeta de l'obra".

Però hi havia un moment, que ja coneixíem, que ja esperàvem amb impressió, perquè, a desgrat d'ésser un cor que tots cantàvem a l'unison, sabíem que ell volia acabar-lo sol. Era el Cor dels Camells:

Quan s'acabarà
tan llarg caminar
per terres estranyes...

I després hi havia una pausa, perquè, de moment, no podíem continuar...

El pessebre d'Eugeni Xammar a la postguerra civil

Una altra descripció de l'art i ofici pessebrista és la del periodista i escriptor Eugeni Xammar, datada el Nadal de 1939, en el seu primer pessebre de la postguerra. Hi descriu el paisatge, les figures, tot:

En acabat de dinar, gairebé sense treure les tovalles, es posava una caixa de cartó sobre la taula. A dins hi dormien feia onze mesos,

embolicades amb encenalls i paper de diari, les figures del pessebre. D'una a una la mà cuidadosa del meu pare les anava traient i alineant. ¡Sempre hi havia víctimes! Rabadans decapitats, el bou amb una banya trencada, galls sense cresta i bens tristament privats de les seves quatre potes. Amb paciència i una solució enganxifosa casolana, feta a base de midó i pa mastegat, el meu pare realitzava veritables miracles de cirurgia, acabats els quals el cirurgià arquitecte es convertia en escenògraf, en taumaturg, en creador omnipotent de la terra i del cel, de l'aigua, dels homes, de tot un món. Un món nou. Un món de pessebre.

En el nostre pessebre s'admetia el nombre estrictament indispensable de personatges i animals exòtics: els Reis Mags d'Orient amb els seus camells, i els membres de la Sagrada Família. Per la resta era un pessebre català, poblat de gent catalana i d'animals de la terra. La mula era de Vic -ho duia escrit a la cara-; el bou era un bou del Lluçanès; a les ovelles no els mancava sinó la parla per a poder dir que eren del Montseny; els capons i gallines tenien aquella vivesa a la mirada i aquell color vermell a la papada que són propis dels ocells de corral del Prat de Llobregat.

Les dones anaven amb ret i mocador al cap, els homes amb jaqueta de pana, espadnyes de cintes negres i barretina vermella o morada. Raça treballadora i de cor generós! Els homes llauraven, fangaven o portaven una portadora. Les dones rentaven agenoïllades prop del riu, feien mitja al llindar de la porta o donaven de menjar a les oques. Els camins

anaven plens de gent que baixava de la muntanya al pla. Tots caminaven guiats per la mateixa llum, tots havien sentit la veu de l'àngel. Ningú no anava amb les mans buides. Un pagès portava un parell de pollastres, un altre un conill, un altre un cistell d'ous, un altre, petit i rabassut, un pa morè més gros que ell. El pastor hi anava tot content amb un xai a l'esquena. I la ben plantada mestressa, amb la jupa negra i la faldilla vermella, ¿què hi deu portar, a dins del cistell tan ben tancat? Siguem xafarders Aixequem una punta del tovalló de fil i veurem que a sota s'hi amaguen les llaminadures que tots ens imaginem: panses i figues i nous i olives i mel i mató. ¿Qui, a part dels catalans, coneix tan bé els gustos del Noi de la Mare? ¡Catalunya, terra santa del pessebre de la meva infantesa!

Camell amb dos criats de D. Talarn.

El particular poema de Nadal d'Eugeni Xammar -la dècima, com es deia- acabava amb aquests versos: "Tot això és el passat perdut. El passat que hem de retrobar. Aquesta nit d'un Nadal fosc i trist jo us convido a obrir el finestral como un acte d'esperança. Fa fred. No es veu res. Tot és negre. Però si teniu voluntat d'escoltar, sentireu la veu de l'àngel". ♦

El lloc: Betlem

Extret del llibre "Jesús. Un perfil biogràfic", d'Armand Puig. Editorial Proa, 2004. Pàgines 154-158 (apartat 4.2.1).

Armand Puig Tàrrach

Degà de la Facultat de Teologia de Catalunya

Els relats dels evangelis de Mateu i Lluc sobre la infància de Jesús tenen força punts de semblança però també ofereixen algunes divergències. Els dos punts de divergència més importants són: la successió dels fets i la situació legal de Josep i Maria quan Jesús neix.

En Mateu la memòria del naixement i dels primers temps de Jesús infant va associada exclusivament a Betlem, si bé l'aparició de l'àngel a Josep en somnis s'esdevé en un lloc indeterminat. Des del començament de l'evangeli, Betlem és l'única població que és anomenada, i és en una «casa» de Betlem de Judea on els savis vinguts d'Orient troben Maria i el seu fill Jesús (2,11). ¿És una casa que pertany a Josep, descendent de David i membre de la família del gran rei d'Israel, o bé Josep, Maria i Jesús viuen a casa d'un parent de Josep que pertany com ell a la nissaga davídica? Mateu també explica que Herodes fa matar tots els infants betlemites "de dos anys en avall, l'edat que calculava pel que li havien dit els savis" (2,16). Aquesta notícia fa suposar que la visita dels savis es produeix un quant temps després del naixement de Jesús i no de manera immediata. Tan bon punt els savis desapareixen d'escena, s'inicia la persecució d'Herodes. Mateu refereix que Josep, amb Maria i l'infant, han de sortir de nit i a corre-cuita i s'han d'exiliar a Egipte. De fet, ja no tornaran a Betlem: Josep tindrà por "d'anar a Judea" (1,22), regida en aquell moment per Arquelau, fill d'Herodes, el perseguidor que ja ha mort, i llavors portarà la seva família a Natzaret, un petit poble de Galilea, on començaran una nova vida.

La perspectiva de Lluc és diversa. Maria viu a Natzaret, i és allí, a casa seva, on rep la visita de l'àngel Gabriel. De

Josep no es diu explícitament d'on és i on habita, però, segons Lluc, ha d'anar a empadronar-se a Betlem de Judea, i per això ha de pujar "de Galilea, del poble de Natzaret" (2,4) per anar a inscriure's "a la seva població" (2,3). D'altra banda, quan, després del naixement de Jesús, tornaran de Judea a Natzaret, quedarà clar que Josep i Maria aniran "al seu (d'ells) poble de Natzaret" (2,39). Sembla, doncs, que Josep tingui dos pobles propis: Betlem i Natzaret. En qualsevol cas, Josep no té casa pròpia a Betlem ni, almenys d'entrada, no l'acull cap familiar ja que, segons explica Lluc, Maria, la seva esposa, dona a llum en l'estable d'un establiment públic destinat a acollir caravanes i procurar allotjament als viatgers. Un cop Jesús ha nascut, circumciden l'infant al cap de vuit dies, tal com mana la Llei de Moisès, pel que sembla a Betlem mateix. Quaranta dies després del naixement de l'infant, van al temple de Jerusalem a complir el ritu de purificació de la mare, Maria, que mana igualment la Llei de Moisès. De Jerusalem, ja no tornen a Betlem sinó que se'n van a Galilea, al seu poble, Natzaret (2,39). Se'n tornen, doncs, a la població d'on provenien quan es van desplaçar a Betlem.

El segon punt de divergència entre Mateu i Lluc es refereix a la situació legal en què es troben Josep i Maria quan es produeix el naixement de Jesús. Tots dos evangelis coincideixen a afirmar que, quan Jesús és concebut dins les entranyes de Maria, aquesta i Josep estan units "per acord matrimonial", és a dir, són legalment marit i muller, si bé encara no viuen junts (Mateu 1,18; Lluc 1,34). La qüestió, precisament, rau a saber quan comencen la convivència matrimonial. Segons Mateu, la comencen abans que

Jesús neixi. L'àngel de Déu convida Josep a rebre (a casa) la qui ja és legalment la seva esposa, Maria (1,20), i Josep obeeix immediatament (1,24): Josep i Maria passen a ser marit i muller en el sentit ple dels termes, legalment però sobretot socialment, ja que viuen sota el mateix sostre. La situació que suposa l'Evangeli de Mateu correspon als costums jueus de l'època: es firmava la *ketubbà* o acord matrimonial, però els nous esposos no iniciaven la convivència, sinó que preparaven la nova llar, sobretot l'esposa, que es quedava un any a casa dels seus pares posant a punt l'aixovar. Després d'un any, se celebrava la festa de nocces, en la qual l'esposa era introduïda a la nova llar.

Segons Lluc 1,27 i 2,5, quan Josep i Maria arriben a Betlem i Jesús neix, encara continuen amb la mateixa situació en què es trobaven quan eren a Natzaret. Estan legalment casats, però no sembla que s'hagi celebrat la cerimònia de les nocces. Es manté, doncs, una situació estranya als ulls de la gent, ja que Josep serà pare legal d'un infant (l'acord matrimonial amb Maria és vàlid a tots els efectes!) sense haver iniciat la convivència amb la seva esposa legítima. En altres paraules, la situació de Josep i Maria és irregular des del punt de vista social, ja que no se segueixen els costums nupcials establerts i, fins i tot, aquesta situació pot provocar maledicències a propòsit de qui és realment el pare de l'infant que ha de néixer. De fet, els dubtes hi van ser i van continuar, amb relació a Josep mateix que, davant l'embaràs sobtat de Maria, es vol divorciar de la seva esposa (Mateu 1,19), i amb relació a la gent de Natzaret que, significativament, anomenen Jesús segons la seva mare i no segons al seu pare: "el fill de Maria" (Marc 6,3).

Resten, però, dues afirmacions comunes a Mateu i Lluc. La primera afecta la localització del naixement de Jesús. Com ja hem assenyalat, els relats de Mateu i Lluc descansen sobre aquesta afirmació: Jesús va néixer a Betlem (Mateu 2,1 i Lluc 2,4.15). Ara bé, per què dues fonts històriques, independents i força divergents entre si, coincideixen en una mateixa notícia? D'on els ha pervingut? Segons alguns, la tradició cristiana primitiva ha situat el naixement de Jesús a Betlem per tal de justificar -i demostrar, davant les objeccions jueves!- que Jesús és realment el Messies d'Israel, l'esperat. En efecte, el Messies havia de ser descendent de David, i el poble de David és Betlem. Les afirmacions de Mateu (1,20; 2,6) i Lluc (1,27; 1,32-33; 1,69; 2,4; 2,11) sobre Jesús com el Messies descendent de David farien pensar que l'opció de Betlem és més una dada de tipus teològic que no pas una notícia estrictament històrica. Tanmateix, si és una notícia destinada a "provar" que Jesús és descendent de David, creada per la comunitat primitiva, per què no hi ha més afinitats en els relats de la infància de Mateu i Lluc i, en concret, en el tractament que fan aquests dos evangelis de Betlem?

La segona afirmació en què coincideixen Mateu i Lluc és el relat d'un desplaçament intempestiu i feixuc en el marc dels esdeveniments que envolten el naixement de Jesús. En el cas de Mateu, el desplaçament es concreta en una fugida sobtada i nocturna des de Betlem -aleshores lloc de residència de Jesús infant- i un viatge incert cap a Egipte provocat per la persecució d'Herodes, amb el subsegüent exili de tota la família (els pares i l'infant), el qual es perllongarà fins a la mort del perseguidor (Mateu 2,1-23). En el cas de Lluc, es produeix un desplaçament, vinculat igualment amb una decisió política, la d'un cens universal que hauria ordenat l'emperador romà August. Aquest fet comporta el perillós viatge d'una dona en estat avançat de gestació des de Natzaret, lloc de residència, cap a Betlem, i un part en condicions ben difícils, lluny de casa i sense suport de cap mena. En el relat de Mateu, Jesús és un pròfug i un exiliat; en el de Lluc, un desplaçat i un foraster.

Betlem és al bell mig dels esdeveniments. En altres paraules, segons Lluc, Jesús arriba a Betlem i hi neix com un infant no acollit pels seus parents. Segons Mateu, el fill de Maria, perseguit per Herodes, ha d'abandonar Betlem de nit i fugir cap a Egipte. Quina és la versemblança històrica d'aquest viatge de Jesús fora d'Israel que inclou una estada, més o menys llarga, en un país estranger? Sovint s'ha remarcat que el relat de Mateu sobre la fugida a Egipte se situa en uns paràmetres de caràcter tipològic. S'hauria volgut establir un paral·lelisme entre la sort de Jesús exiliat a Egipte i la sort d'Israel, el seu poble, esclau durant molts anys en aquest mateix país. Per tant, l'estada de Jesús a Egipte tindria poca base històrica. De fet, l'Evangeli de Lluc no l'esmenta en absolut. Tanmateix, Lluc té raons "teològiques" per a silenciar un element com aquest. En efecte, en el seu Evangeli, Lluc evita curosament els viatges que Jesús adult fa fora del territori d'Israel: el viatge a Fenícia (vegeu Marc 7,24), el pas ulterior per la Decàpolis (vegeu Marc 7,31), un altre viatge anterior a la Decàpolis (vegeu Marc 5,20) i el viatge a Cesarea de Filip (vegeu Marc 8,27). Segons Lluc, l'itinerari de Jesús comença a Galilea i acaba a Jerusalem. Serà tan sols la primera comunitat cristiana la que ultrapassarà les fronteres d'Israel i hi predicarà l'evangeli: Samaria (Fets 8,5), Síria (9,22), Fenícia (11, 19)... Per tant, si Mateu es mostra interessat a subratllar el destí de Jesús com a exiliat, Lluc té raons per a mantenir Jesús dins Israel. Resta oberta, doncs, des del punt de vista històric, la possibilitat que Jesús, amb els seus pares, hagués hagut de fugir a Egipte per tal d'escapar-se de les amenaces de mort provinents d'Herodes, plasmades en el relat de la massacre dels infants de Betlem.

Pel que fa als altres dos evangelis canònics -Marc i Joan- les dades són força minses. En Marc no hi ha cap al·lusió a Betlem. El relat presenta Jesús per primera vegada venint de Natzaret de Galilea (vegeu Marc 1,9). Es tracta d'una notícia comuna als quatre evangelis, i que, com hem dit, cal acceptar com a provada: Natzaret és el lloc d'origen de Jesús. Per tant, el silenci de Marc a propòsit de Betlem com a lloc del naixement de Jesús no per-

met de treure'n cap conclusió. Pel que fa a l'Evangeli de Joan, l'única referència que es pot analitzar és 7,42. J.P. Meier subratlla amb raó l'ambigüitat d'aquest verset: "¿No diu l'Escriptura que el Messies serà descendent de David i que ha de venir de Betlem, el poble de David?" Si la frase és entesa en sentit directe, afirma que Jesús, pel fet de no haver nascut a Betlem, no pot ser el Messies. Però si és llegida irònicament, llavors els qui la pronuncien afirmen de fet allò que pretenen negar: cal tan sols suposar que els lectors saben que Jesús va néixer realment a Betlem, mentre que els qui pronuncien la frase en qüestió ho ignoren. En conseqüència, el que pretén ser una negació es converteix de fet en una afirmació, en una prova a favor de la messianitat de Jesús. Aquest cas no seria únic en l'evangeli joànnic, en què la ironia és fina i abundant. Igualment, els soldats que escarneixen Jesús i el saluden amb un "Salve, rei dels jueus!" (Joan 19,3), afirmen -pensant-se que ho neguen- allò que el lector sap i reconeix: que Jesús és rei. Amb el títol de la creu ("Jesús de Natzaret, el rei dels jueus", 19, 19) passa una cosa semblant. Per tant, pot molt ben ser que en Joan 7,42, els qui parlen afirmen el contrari del que volen afirmar... i que és precisament allò que l'evangelista els vol fer dir. No seria estrany que Joan 7,42 es referís *de facto* a Betlem, el poble de David, com el lloc on Jesús va néixer.

En resum, no hi ha arguments decisius contra l'afirmació de Mateu i Lluc que Jesús ha nascut a Betlem de Judea, població a la qual s'han desplaçat eventualment Maria, embarassada, i el seu espòs legal Josep, després de realitzar un llarg viatge d'uns dos-cents km. Es tracta, probablement, d'un viatge complicat per l'embaràs de Maria, però desconexem el mes de gestació en què es troba quan es trasllada a Betlem amb Josep. Després d'un sojorn a Betlem de durada desconeguda, i durant el qual s'ha produït el naixement de l'infant que Maria portava a les entranyes, tornen a Natzaret. Abans, però, no es pot excloure que s'hagin refugiat a Egipte davant l'amenaça homicida d'Herodes. Aquest seria el nucli històric dels esdeveniments al voltant del naixement de Jesús. ♦

Els Reis d'Orient

Jan Grau Martí
Expert en cultura popular

Els Reis d'Orient

Hi ha moltes maneres d'explicar els diversos episodis que hi ha representats en el pessebre, al llarg del temps a cada territori han anat confegint un caràcter propi, amb personatges, animals i decorats del propi país que es barregen, a vegades sense massa lògica, amb els que representen els de l'època del naixement de Jesús. Tots els personatges i animals del pessebre tenen interpretacions que van més enllà del paper estricte que els ha estat assignat, més o menys a tots se'ls pot descobrir un significat simbòlic, però de tots ells, destaquen els Reis d'Orient per l'evolució que la seva personalitat i el seus simbolismes han experimentat al llarg de la història, una història que s'ha anat teixint com a element avalador de la figura del nen Jesús. Les referències inicials són mínimes i segle a segle s'han anat enriquint fins a bastir una història àmplia i complexa. Tot el què envolta els Reis d'Orient ha evolucionat de manera diversa, enriquint-se constantment per part de la imaginació popular i per la mateixa religiositat oficial fins arribar a consolidar-se amb el què avui, sense preguntar-nos gran cosa, donem per cert.

Anem poc a poc i intentem disseccionar els Reis amb tot el què els envolta. D'on surten? Què en sabem del

Reis a camell

seu origen? Eren tres? Què signifiquen els obsequis? Podríem seguir fent-nos preguntes que difícilment es poden respondre. De concret tenim ben poca cosa, les referències inicials i oficials només en són dues, ambdues citades a l'evangeli de Mateu i el què explica és més aviat escadusser. Curiosament els altres tres evangelistes oficials no en fan cap referència ni direct, ni indirecta, altra cosa són els evangelis apòcrifs. Les dues cites de Mateu són les següents:

"Nascut doncs, Jesús al Betlem de Judà en els dies del rei Herodes, arribaren de l'Orient a Jerusalem uns mags dient: On és el rei dels jueus que acaba de néixer?" (Mateu 2,1-2).

"I en entrar a la casa, van veure al nen amb la seva mare Maria i prostrant-se, el van adorar; i obrint els seus tresors, li oferiren presents: or, encens i mirra." (Mateu 2,11).

En primer lloc, el valor simbòlic d'aquesta visita de personatges importants a un nadó desconegut, aconpleix una funció legitimadora. El fet que uns mags o savis llunyans coneguessin que havia de néixer el Messies i es desplaressin fins a Betlem per oferir-li els seus respectes significa que més enllà del poder establert, tant polític com el sacerdotal, els representants de la sapiència, fins i tot podríem dir de la ciència del moment, reconeix qui acabava de néixer i sobretot la importància que tindria el seu paper en la història del món. Els

obsequis, matèries molt preuades en aquells moments, reblen encara més el valor simbòlic de la visita, no és tant important el fet que siguin matèries valuoses com ho és la interpretació simbòlica dels mateixos en relació a les virtuts i a la tasca que els Reis d'Orient ja li atribueixen a Jesús, fins i tot acabat de néixer.

Quants eren i com es deien

Referent a quants eren, les religions catòlica i protestant van convenir que es tractava de tres, probablement un nombre fàcilment assumit a partir de la quantitat d'obsequis que segons l'evangeli de Mateu li van oferir a Jesús. La xifra de tres probablement es va fixar a partir del segle IV, i segurament es deu a Santa Elena que és qui va trobar les seves suposades restes. Els noms de Gaspar, Melchior i Baltassar, apareixen per primera vegada a nivell popular en un mosaic de mitjan segle VI, que es conserva a l'església de Sant Apolinar a Ràvena (Itàlia). Es considera però que un segle abans apareixen escrits en l'evangeli apòcrif *Excerpta Latina Barbari* els noms de Bithisarea, Melichior y Gathaspa referits als tres reis. En el mosaic de Ràvena, l'aspecte de la seva indumentària ens permet identificar-los com a perses, porten capes i van coberts amb els característiques gorres frígies dels sacerdots dedicats al déu Mitra i apareixen oferint obsequis al nen Jesús, que els rep assegut a la falda de la seva mare, flanquejats a banda i banda per dos àngels. Els detalls del mosaic permeten identificar les tres edats, Melchior imberbe i d'aspecte més jove, Baltasar de mitjana edat amb una espessa barba negra i Gaspar, el més vell, amb barba blanca.

Detall dels Reis del mosaic de l'església de Sant Apolinar de Ravenna

La popularització dels noms i de fet que actualment representin tres races o ètnies, probablement es produeix a partir de la descripció que en els seus textos en fa el frare benedictí Beda el Venerable, al segle VIII: "Melchior, ancià de cabells blancs i barba blanca del mateix color; Gaspar, més jove i ros, Baltasar fosc". D'entrada ja hi ha diferències sensibles amb els Reis del mosaic de Ràvena, atès que no coincideixen les edats de Gaspar i de Melchior. Beda probablement s'inspirà en l'evangeli armeni del segle IV on apareixen els mags, descrits com a "Melkon rei dels perses, Garpar rei dels indis i Baltasar rei dels àrabs". O potser es va inspirar en l'evangeli apòcrif de Jaume escrit entre els segles II i IV, en el qual diu que els mags eren tres germans: "el primer Melkon, que imperava sobre els perses, el segon Baltasar que manava sobre els indis i el tercer Gaspar que regnava el país dels àrabs". Els textos de Beda van ser matèria divulgadora molt usada per l'Església a l'edat mitjana, fins a la publicació de la *Llegenda Àuria*, de Jaume de Voràgine, al segle XIII. Prenent com a exemple els evangelis de Jaume i el dels armenis que hem citat, i només per posar dos exemples, sense perdre el concepte de mags o savis, ja els trobem amb un paper de reis regnant sobre àmplis territoris. D'aquesta manera, els autors dels textos evangèlics legitimaven el paper essencial de Jesús no a partir d'homes savis de ciència, sinó de pobles o ètnies, amb una voluntat universalitzadora del cristianisme.

guts com els iniciadors de les tres races que van poblar el món. De tal manera Melchior és considerat descendent de Jafet, representa els europeus i és qui li ofereix l'or; Gaspar que és qui li regala encens, és semita i s'identifica als asiàtics; i finalment Baltasar, evidentment africà, és el descendent de Jafet i li porta mirra.

Sobre el nombre de reis i els seus noms, l'escriptor Umberto Eco, en el seu llibre *Baudolino*, amb el rigor i a l'hora amb l'humor que el caracteritzen, situa l'acció a Constantinoble durant les croades, teixint en clau de ficció una divertida i interessant trama que explica la suposada hipòtesi de com de manera accidental es van escollir els noms amb els quals avui els coneixem i com s'ha arribat al convenciment de que els Reis eren tres.

Una altra versió, escampada principalment per centreeuropa apunta hi havia un quart mag anomenat Artabà. Aquest quart mag, si bé porta un nom persa, és el personatge protagonista del conte de Nadal "L'altre rei mag", de l'escriptor i teòleg presbiterià nordamericà Henry van Dyke (1852-1933). El conte explica que l'obsequi que Artabà duia al nen Jesús eren pedres precioses, però ja no va arribar a l'hora al zigurat de Borsippa, on havia quedat amb els altres mags perquè pel camí va ajudar a un home necessitat, al qual va donar-li un robí. Quan va arribar a Judea les tropes d'Herodes estan dego-

llant els infants i ell en va salvar un a canvi del diamant que va donar al soldat que volia matar el nen, enxampat justament fent aquesta acció va ser empresonat a Jerusalem durant un període de trenta anys. Quan va sortir, era el moment de la crucifixió de Jesús i va decidir anar al Gòlgota, quan en passar pel mercat va trobar un pare que subhastava la seva filla per poder pagar els deutes i ell la va comprar amb un jaspi, la darrera pedra que li quedava i la va alliberar. En el moment de la crucifixió hi hagué un terratrèmol i una pedra va impactar en el cap d'Artabà deixant-lo entre la consciència i la inconsciència. En aquest estat se li presenta un figura desconeguda que li diu "Vaig tenir gana i em vas donar de menjar, vaig tenir set i em vas donar de beure, estava despullat i em vas vestir, estava presoner i em vas alliberar". Ell li va respondre comfós "Quan ho he fet això?" i el desconegut li van respondre "El què vas fer pels teus germans ho vas fer per mi". En aquell moment Artabà va saber que qui se li havia aparegut era Jesús i va morir, pujant immediatament al cel.

La història d'Artabà és un bon exemple de l'esperit popular de pessebre, malgrat que es tracta d'un personatge d'un relat de ficció, aquest es va popularitzar i el quart rei ha estat incorporat a pessebres de molts països europeus amb tota normalitat, mentre que als Estats Units, país on es va publicar la narració per primer cop, no va fer fortuna en els pessebres. Per citar un exemple d'aquesta expansió per centreeuropa, al *Tiroler Volkskunstmuseum d'Innsbruck* (Àustria), hi ha diversos pessebres exposats, i uns quants, mostren els tres Reis a tocar de l'establia i un quart en un extrem representant que encara és molt llunyà.

De tota manera, sobre la quantitat de mags hi ha un ball de xifres i a les diverses representacions del primer temps del cristianisme no quedava clar quants van ser els mags vinguts d'Orient. A Roma, al cementiri de Sant Marcel·lí i de Sant Pere, erigit al segle

III, apareixen representats només dos Reis Mags i al cementiri de Domitila, també a Roma i també del segle III, n'hi trobem representats quatre. Els coptes creuen que els mags van ser seixanta. Els armenis diuen que els mags eren dotze i a cada un li assignen un nom diferent, cap d'ells coincident amb els que coneixem. Els ortodoxes també es decanten pels dotze però tres d'ells porten els noms habituals. I així podríem seguir citant exemples amb variacions de tota mena.

Sobre la quantitat dels Reis d'Orient, existeix un manuscrit del segle VIII, que és una transcripció d'un text del segle II anomenat "*Revelació dels Reis Mags*" escrit en siríac antic i conservat als arxius del Vaticà, on va anar a parar fa 250 anys. Després d'un mil·lenni en parador desconegut, al segle XVII, un col·leccionista va trobar el manuscrit en un monestir de Turquia i el va lliurar a la biblioteca del Vaticà on el van arxivar. Narrat en primera persona, el text parla de van ser desenes de mags els que van anar a adorar a Jesús, afirmant que eren descendents de Set, el tercer fill d'Adam i venien de les terres de Shir, que segons unes versions estan unicades a la Xina i segons unes altres a Persia. El text es va publicar en siríac al 1927 i es va traduir a l'anglès al 2011 per Bret Landau i l'Escola de Divinitat de Harvard. Els autors del treball consideren que va ser escrit pels descendents dels mags perquè conté la descripció minuciosa de rituals i oracions.

El que crida més l'atenció d'aquest manuscrit és Jesús mateix, la història relata que Seth va fer una profecia anunciant l'aparició d'un estel que seria el senyal de Déu en forma humana i la nissaga dels mags va haver d'esperar milers d'anys fins que va arribar el dia en què va aparèixer l'esperat estel. En el relat l'estel és Jesús mateix que es transforma en un petit ésser lluminós, en una preexistent forma celestial que els guia fins a l'establia i quan arriba aquest estel a Betlem es transforma en un nen de carn i ossos.

Goigs en alabança dels Sants Reis

Què en sabem

Com ja hem dit, la única referència original dels Reis d'Orient trobem que no ens garanteix que siguin tres, ni tampoc parla de que siguin reis, només els anomena mags, només queda clar que fan un llarg viatge cercant el nou rei dels jueus que acaba de néixer i quan el troben l'adoren oferint-li els tres obsequis rituals: l'or, l'encens i la mirra.

D'entrada l'evangelí de Mateu els anomena mags, però aquest mot no l'hem d'interpretar com a sinònim de bruixot, perquè sinó entraria en contradicció amb el Nou Testament, en el qual es predica llargament en contra de la màgia. Aquesta accepció del mot mag assimilant-lo amb un bruixot és

molt més moderna. Referint-nos als Reis d'Orient hem de relacionar-los amb una casta sacerdotal iraniana, que a més d'estar al servei del temple, es dedicaven al què avui anomenariem ciència, en especial a l'astronomia, i podem pensar que per extensió a l'astrologia, per tant podem associar el terme mag al de savi. El terme estava molt generalitzat, sempre relacionant-lo amb persones amb coneixements, també s'anomenaven magoi els consellers reials dels perses i els medes. El terme grec *magoi* o en llatí *magus* també s'utilitzava per anomenar als homes savis i potser avui la manera equivalent, més correcta d'anomenar-los seria científics. Segons l'evangelí de Mateu, els Mags tenien coneixement de la profecia de Seth i ens deixa entreveure que eren astrònoms que coneixien amb precisió el moviment de l'Estel de Nadal.

La categoria de reis sembla que se'ls va atorgar quan els savis de l'Església va voler donar encara més rellevància a l'esdeveniment de l'adoració, primant la importància de la categoria de reis per damunt del la de mags, és a dir la de savis. Hi havia més interès en demostrar que eren els representants de països molt importants i cultes, intentan d'aquesta manera avalar el fet meravellós del naixement de Jesús. En aquest cas potser també es van inspirar en el què diuen l'evangelí armeni o l'evangelí apòcrif de Jaume.

Pòrtic de l'església de Mura

La litúrgia cristiana justifica aquesta reialesa amb les paraules "*els reis de Tarsis i de les illes ofereixen els seus presents, els reis d'Arabia i Saba els porten els seus regals i tots els reis de la terra l'adoraran*".

Mateu ens diu que venen d'Orient o de l'est, que ve a ser el mateix i els testimonis més antics dels grecs i de l'església de Siria afirmen que venien de Pèrsia, on existia una casta d'astròlegs o mags que pertanyien a la religió monoteïsta de Zoroastre, adoraven a Ahura Mazda i esperaven també l'arribada d'un mesies. Segons la tradició esotèrica aplicada al cristianisme, els mags provenien del reialme perdut del Preste Joan, un territori llegendari molt popular a l'edat mitjana, situat al bell mig d'Àsia, totalment poblat de cristians que vivien envoltats de pobles infidels. També hi ha versions que els fan venir des de Babilònia, concretament de Caldea, lloc on es diu que va néixer l'astrologia.

El conflicte entre els probables temps reals i els evangèlics, és un tema que té poca solució. Des de Pèrsia que és d'on sembla més verosimil que van venir els Mags fins arribar a Jerusalem hi ha prop de 2000 quilòmetres de camí. S'ha calculat que si es desplaçaven a dalt de camells, per cobrir aquesta distància van tardar entre dotze i tretze mesos, sense comptar que per un viatge així feia falta setmanes de preparació. Per tant, si partim de la creença que l'estel va aparèixer pel naixement de Jesús, voldria dir que els Mags van arribar com a mínim un any més tard. Quan en parla Sant Agustí, es basa en la data de l'Epifania, el 6 de gener, i afirma que van tardar els tretze dies que van de Nadal a Reis. Evidentment el seu càlcul sobre les dates litúrgiques és incorrecte, de fet cap de les dates litúrgiques és històrica perquè sovint s'han relacionat amb el cicle de l'any i moltes d'altres s'han anat afegint, a vegades generant incongruències de guió. La mostra més clara la tenim en què el 25 de desembre neix Jesús i el 28 de desembre es

produeix la matança dels innocents, en aquells moments la Sagrada Família ja ha fugit cap Egipte. Llavors tenim que el 6 de gener arriben els Reis a Betlem i adoren Jesús, si fos així, han hagut de tornar i si els haguessin esperat Jesús no hagués escapat a la fúria infanticida d'Herodes.

Tardessin el què tardessin, l'estel els va portar a Jerusalem i allí es van presentar davant d'Herodes el Gran, demanant-li a ell, justament a ell, on podien trobar el nou rei dels jueus. Evidentment Herodes es va alarmar perquè va veure desseguida que el nou nat era possible rival i per això els va demanar que quan descobrissin on era, l'avisessin, d'aquesta manera podria acabar amb el potencial competidor. Seguint altra vegada la llum de l'estel, els Reis van fins a Betlem, el troben, l'adoren i li ofereixen els tres regals.

Un cop adorat i obsequiat el nen Jesús, els Mags se'n tornen cap al seu país sense complir la promesa que havien fet a Herodes perquè un àngel els havia avisat de que el rei de Jerusalem tenia males intencions. Aquest en veure que les notícies dels Reis no arribaven, no s'està de braços creuats i ordena la matança de tots els nens petits, la matança dels Innocents. Just abans que s'iniciï la campanya matadora de nens, un àngel s'apareix en somnis a Sant Josep avisant-lo del perill imminent i així és com espantats fugir tota la família a corre cuita cap Egipte.

Existeix una variant, explicada al segle XIII per Jaume de Voragine a la *Llegenda Àuria*, que és la que més es va popularitzar. Aquests textos de Voragine van ser matèria essencial per a tots els capellans i predicadors durant molts segles i de fet, algunes de les versions de vides de sants que actualment corren es deuen a ell. Un exemple és la llegenda de sant Jordi, que es popularitza que venç al drac a partir de la narració de la seva vida a la *Llegenda Àuria*. Segons Voragine, un cop entrevistats els Reis Mags amb Herodes el Gran, aquest, amb la mateixa mala fe que a

Capitells dels Reis, claustre de la catedral d'Elna

la versió anterior, els rep molt bé i els ofereix allotjament al seu palau sense que sospitin res. Mentre estan dormint, un àngel els desperta i els adverteix de les males intencions d'Herodes. Els Reis es lleven en silenci se'n van sense dir res i qui els guia fins arribar a Betlem és aquest àngel que els ha advertit. Aquesta versió la trobem esculpida als capitells del claustre de la catedral d'Elna, a la Catalunya Nord.

Els obsequis

Mateu ens indica que els obsequis eren or, encens i mirra, prescindint de quants van ser els Mags i segurament

en ser tres els obsequis rituals, va acabar consolidant com a tres el nombre de Reis. De tota manera en alguns dels evangelis apòcrifs els obsequis es multipliquen, especialment quan el nombre de Reis Mags és superior a l'oficial. Fins i tot quan els Mags són tres, hi ha ocasions en que els obsequis són més abundants, un exemple el trobem a l'Evangelí apòcrif Armeni de la Infància de Jesús, del segle VI, en el capítol XI, 1-2. Segons aquest text, els Reis no van anar a Betlem sols sinó que anaven acompanyats d'un gran sèquit i tenint en compte que cada un venia d'un reialme diferent, portaven matèries valuoses originàries de cada un dels seus països. Mercior va portar com a presents, mirra, àloe, muselina, porpra, cintes de lli i també els escrits i segells pel dit de Déu. Gaspar va aportar nard, cinamom, canyella i encens. I els obsequis de Baltasar van ser or, pedres precioses, perles fines i safirs de gran preu. Cal observar que els tres obsequis bàsics són atribuïts a Reis diferents dels habituals, tot i que a l'evangelí de Mateu tampoc atribueix cap regal a cap Rei concret.

Els obsequis es van perfilar també com a elements de valor simbòlic representant el més valuós del moment, més enllà fins i tot de l'important valor monetari. L'or és el metall perfecte amb el qual s'obsequia als monarques, imatge de la llum solar i de la intel·ligència divina. L'encens representa les pregaries que s'aixequen fins al cel, segons la Bíblia simbolitza l'oració i el seu ús en la litúrgia és un senyal de reverència. La mirra, que és amargant i aromàtica, representa en la simbologia religiosa l'esdeveniment de la mort i el patiment del sacrifici. Avui per exemple, si es reproduís l'episodi, potser un dels obsequis seria el coltan, indispensable per als telèfons mòbils, o els ful·lerens, un estat del

carboni, material essencial per a la nanotecnologia. Matèries més valuoses i si vulguéssim també els trobaríem un valor simbòlic, potser la comunicació i la tecnologia, per posar uns exemples.

Referent a l'encens, l'or i la mirra, simbòlicament s'han relacionat respectivament amb la divinitat, la reialesa i la humanitat, com a atribucions de Jesús. L'encens, és una resina molt aromàtica, que un cop cremada s'usa amb fins ambientals, terapèutics, estètics o religiosos. L'encens original és extret d'un arbre d'Àrabia, però la substància que s'usa en els temps actuals com a encens, prové d'un tipus de pi originari de Noruega. La seva funció religiosa no es limita al cristianisme. En el passat les societats xinesa i japonesa feien servir l'encens com a part integral de l'adoració a les seves deïtats, també té un ús important en el budisme i l'hinduisme i en la *Divina Litúrgia* de l'Església ortodoxa. L'encens és un element de caire purificador i per això té el seu paper a les religions.

La mirra és una substància resinosa i perfumada, que s'obté l'arbre *commiphora mirra*, una espècie que creix al nord-est d'Àfrica, a Àrabia i a Turquia. Era molt valorada a l'antiguitat per ser un dels components comuns en perfums i en medicines, es feia servir per diluir la tinta per escriure en els papirs i també en forma d'oli per embalsamar els morts. Te moltes propietats medicinals, els romans la utilitzaven com anestèsic pels moribunds i

Encens

els condemnats a mort, actualment és un component antisèptic habitual per dentífrics i colutoris. També a l'edat mitjana havia estat usada com a substància avortiva.

Finalment l'or, el metall noble per excel·lència, vinculat a la reialesa, a totes les cultures ha estat reconegut com a valuós, des del segle IV abans de Crist existeixen objectes fets d'or. Era apreciat per la seva bellesa i resistència a la corrosió, però també era més fàcil d'extreure i de treballar que d'altres metalls. Degut a la seva relativa raresa i a la seva bellesa estètica es va començar a usar en joieria, però ben aviat es va fer servir per encunyar moneda i encara avui les reserves d'or són un actiu important de l'economia de molts països. Pel seu aspecte de puresa, en algunes èpoques se li van atribuir funcions curatives, per exemple, a l'antiguitat creien que el fet de menjar en plats d'or, detectava si les menges que contenia estaven enverinades i els canviava el color, també consideraven que l'ús d'aquests plats retardava l'envel·liment. També per les epidèmies de pesta negra alguns metges alquimistes van pensar que podien curar els malalts fent-los ingerir or en pols.

En qualsevol cas, els obsequis tenien un valor específic pel seus usos i també es podien vincular perfectament amb la sanació i la medicina, la preparació al trànsit de la mort i a la puresa, sense descartar les ja esmentades virtuts de divinitat, humanitat i reialesa.

L'estel

L'evangelí de Mateu deixa clar que el viatge dels Mags era guiat per un estel, però com tot té possibles interpretacions. Els Reis, en ser coneixedors de la profecia de Balaam, que va anunciar que un estel brillaria sobre Jacob i un ceptre brotaria d'Israel, pot ser que no es regissin per

un estel concret sinó per una conjunció estelar, si tenim en compte que se'ls considera experts astròlegs i astrònoms. La profecia de Balaam però també es pot interpretar com que l'estel a què es refereix és una metàfora de Jesús mateix, amb un simbolisme que lliga perfectament amb la versió de l'Evangelí Armeni de la Infància de Jesús, en què aquest es converteix en un ésser lluminós per guiar els Reis d'Orient. Aquesta mateixa metàfora es troba també a l'*Opus imperfectum in Mattheum*, text existent entre els escrits de Sant Joan Crisòstom, narrat per un escriptor arrià cap al segle VI. Aquest autor admet que el què ha descrit ho ha fet a partir de l'apòcrif *Llibre de Seth* i que el què tot el què explica dels mags és clarament llegendari.

Al marge de contradiccions i variants, disposem de quatre versions possibles. La primera és la d'un sol estel que guia els Reis d'Orient, primer fins a Jerusalem i després fins a Betlem. La segona és la que l'estel els guia fins a Herodes i qui després els guia fins a Betlem és un àngel. En aquestes dues versions, el guiatge de l'estel és ben desafortunat, perquè va portar a Melcior, Gaspar i Baltasar directes a la cova del llop, és a dir al palau d'Herodes i de resultes d'això aquest ordena la matança de tots els nens petits. La tercera versió és que hi ha dos estels diferents, un els va guiar fins a Jerusalem i l'altre fins a Betlem. I la darrera versió és que no es tractava d'un estel concret sinó que els Reis en saber interpretar la conjunció estelar sabien trobar el camí correcte fins a Jesús.

Sobre la versió de dos estels diferents, els trobem representats en diversos pòrtics d'esglésies i en pintures del romànic. Són aquells elements poc ex-

Absis de l'església de Santa Maria de Taüll

plicables que apareixen a les representacions del Naixement, una mica com passa ara amb els nostres pessebres. Per exemple a la portalada de Mura, sempre s'ha interpretat que a més dels tres Reis, de la Mare de Déu, de Sant Josep i dels àngels, apareix el personatge de la llevadora, que sosté els bolquers. Un bon exemple dels dos estels en l'episodi dels Reis, el trobem a l'absis de l'església de Santa Maria de Taüll, en el qual hi ha pintada la Mare de Déu amb el nen a la falda, amb Melcior a la seva dreta, i amb Gaspar i Baltasar a l'esquerra, cada un amb els obsequis a la mà i amb el seu nom escrit a sota. Damunt, a banda i banda de la Mare de Déu hi ha dos estels, un d'ells, el que està a sobre Melcior, amb la paraula stel escrita.

Mateu esmenta quatre vegades l'estel en el seu evangelí i si prenem literalment la descripció que en fa, no existeix cap explicació científica que ens permeti identificar-lo o justificar la seva aparició. Podria haver estat l'aparició d'un cometa, podria tractar-se de la conjunció de dos planetes, concretament de Júpiter i Saturn, fins i tot del naixement d'una estrella nova que progressivament augmenta de mida en

lloc de minvar. Aquesta darrera possibilitat lligaria amb la versió apuntada de que els mags eren astrònoms que van veure néixer una estrella i van interpretar-la com un senyal de que havia nascut algú important.

La tradició diu que l'estel era de color roig i que una vegada feta la feina de guia, va esclatar com una gran flor de llum, escampant per tot el món els seus fragments convertits en robins. Les Escriptures expliquen que es va desplaçar fins el lloc on era Jesús i es va aturar allí damunt quedant-s'hi quiet. Tot i amb això, si es tractava d'un sol estel, o bé els Reis es van despistar i van anar primer a Jerusalem o bé qui es va despistar va ser l'estel que els va portar allí abans d'arribar a Betlem, amb les conseqüències que ja sabem. També hi ha qui apunta que aquest comportament tant atípic en un estel és molt més propi d'una nau tripulada i fa que els inventors de teories poc convencionals equiparin l'estrella de Nadal a alguna mena de nau tripulada, a un ovni.

El 17 de desembre de 1603, Johannes Kepler, astrònom i matemàtic de la cort de l'emperador Rudolf II d'Habsburg,

Gravat de la representació "El bello estello" del llibre "Explication des cérémonies de la Fête-Dieu d'Aix en Provence" de Paul Grégoire i Gaspard Grégoire, de 1777.

amb el seu modest telescopi instal·lat a la Torre Negra del castell de Praga, va veure l'acostament de Júpiter i Saturn i es va preguntar per primera vegada si l'evangeli es referia a aquest fenomen quan parlava de l'estel de Nadal que havia guiat als Reis d'Orient fins a Jesús.

On van els Reis després de l'episodi de Betlem

Sant Mateu explica que un cop adorat Jesús, els Mags se'n van tornar a la seva terra. La tradició ens indica que anys després se'ls va trobar Sant Tomàs quan anava a predicar, segons unes versions vivien en terres de la Índia i segons altres a Saba, l'actual Sheba, a un centenar de quilometres de Teheran (Iran). Els va batejar convertint-los al cristianisme i tot seguit els va nomenar bisbes, encomanant-los que anessin a predicar pel món com ell mateix. Els Mags es van dedicar a propagar el cristianisme per Pèrsia i van morir martiritzats cap a l'any 70 dC, essent enterrats els tres dins del mateix sarcòfag. D'aquesta feta se'ls ha anomenat sovint sants Reis o sants Reis Mags.

Quan l'emperadriu Flavia Iula Helena, més tard canonitzada com Santa Elena, i mare de l'emperador romà Constantí el Gran, tocada d'un gran

tornen les confusions produïdes per versions diferents i no coincidents amb el temps. La versió més estesa diu que a Constantinoble s'hi van estar les despulles fins que les van portar a la ciutat alemanya de Colònia l'any 1164, per indicació de l'emperador de Sacre Imperi Romà Germànic Frederic Barbaroja, amb la intenció de demostrar la seva religiositat catòlica davant de les disputes que mantenia amb el papa Alexandre III. Segons una altra versió, les relíquies van anar al segle IV, és a dir poc temps després de la troballa, a Milà a l'església de Sant Eustorgi, que havia estat erigida expressament per acollir les relíquies dels Reis Mags i allí s'hi van estar fins que per ordre de Frederic Barbaroja al 1164 es van portar a Colònia. En tots aquests episodis es barregen personatges, llocs i fets, sense que s'acabi

Urna amb les relíquies dels Reis Mags a la catedral de Colònia

fervor cristià es va dedicar a l'arqueologia sagrada, a ella es deu la suposada troballa de l'autèntica creu en la que va ser crucificat Crist, i també va descobrir a Pèrsia les despulles dels tres Reis Mags i les portà a Constantinoble, en aquells moments capital de l'imperi romà, on es veneraven. A partir d'aquest moment

d'aclarir el cert. Per acabar d'emboïcar-ho, una altra versió diu que les relíquies les va dur a Colònia Reinald de Dassel, arquebisbe d'aquesta ciutat directament des de Constantinoble per ordre de Barbaroja. Ara bé, sembla que les relacions entre els dos tampoc eren massa cordials. El que és cert, en aquella època tant moguda i convulsa, és que les tropes de Frederic Barbaroja van conquerir pacíficament Milà l'any 1158 i després de diversos conflictes al 1162, les seves tropes tornen a assetjar la ciutat i aquesta vegada acaben per destruir-la totalment. Una variant sobre el què portem dit o altra versió diu que les relíquies van ser un botí del saqueig de la ciutat. Segons la versió de Colònia les relíquies van dur Reinald de Dassel des de Constantinoble, seons la versió milanesa, van ser preses de Sant Eustorgi quan Barbaroja va arrasar la ciutat. Davant de tanta variació i tanta possibilitat, que cadascú triï el que millor li sembli.

A Colònia es considera que l'arribada de les relíquies va ser el motor i el motiu principal de la construcció de la nova catedral d'aquesta ciutat que es va iniciar l'any 1248 i va tardar sis-cents anys, perquè les torres es van acabar de construir el 15 d'octubre de 1880, sota el regnat de Guillem I de Prússia, essent en aquell moment l'edifici més alt del món.

Les relíquies van ser dipositades dins d'una urna d'or guarnida de pedres precioses començada el mateix segle XII pel mestre Nicolau de Verdú i acabada anys després pels seus deixebles. Allí, entre d'altres ossos, hi ha els tres cranis coberts amb les suposades corones amb les quals van anar a Betlem a adorar a Jesús, cal dir suposades perquè està ben documentat que Otó IV les va obsequiar a la catedral de Colònia per homenatjar els tres Reis i des de llavors estan incorporades a l'escut heràldic de la ciutat.

Dajma o torre del silenci a Yazd

Els milanesos sempre han reivindicat que aquestes relíquies els van ser robades i sovint les han reclamat, mentre que a Colònia sempre ho havien negat. El cas és que l'any 1903, el cardenal de Colònia va tornar a Milà una part dels ossos dels Reis Mags, donant per bona d'aquesta manera, la versió que de Constantinoble van anar a Milà i d'allí a Colònia.

Malgrat la desaparició segles enllà de les relíquies dels Reis Mags del territori persa, el seu culte es va mantenir tant per sectors cristians com pels musulmans. Marco Polo, quan al 1295 torna a Venècia del seu viatge fins a la Xina que va durar 24 anys, explica que a Pèrsia hi va veure les tombes dels Reis Mags. Per la descripció que en fa, es podrien indentificar amb les *dajma* o "torres del silenci" de la ciutat de Yazd, unes edificacions impressionants que encara existeixen en el desèrtic cor de l'Iran, aixecades segles enrere per retre homenatge als seus avantpassats seguidors de la religió del zoroastrisme. Malgrat que la descripció s'adiu a les esmentades *dajma*, Marco Polo afirma que a Sheba, distant considerablement de Yazd, es veneraven els cadàvers incorruptes dels Reis Mags.

A finals de l'edat mitjana, alguns estudiosos com Petrus de Natalibus aporten les edats dels Reis d'Orient en el moment de l'adoració, atribuint a Melcior l'edat de 60 anys, 40 a Gaspar i Baltasar 20. Una vegada més entrem en contradiccions en intentar quadrar el temps i les diferents hipòtesis. Se-

gons el martirologi van morir l'any 70 dC, això voldria dir que en el moment de la seva mort tenien 130, 110 i 90 anys respectivament. No és que calgui dubtar de la possible longevitat d'uns personatges tant carismàtics, però segurament obeeix més aviat a la voluntat dels cronistes medievals de relacionar els Reis Mags amb els tres estadis de la vida: vellesa, maduresa i joventut.

D'altra banda, si ja eren *magoi* reconeguts quan van anar a adorar Jesús, no podien ser gaire joves, per tant també se'ls podria discutir l'edat tenint en compte l'esperança de vida en aquelles èpoques. Els tres Reis, les relíquies dels quals es conserven a la catedral de Colònia tenien més o menys la mateixa edat, atès que les sutures occipitals dels cranis són similars, mentre que hi hauria sensebles diferències si haguessin estat d'edats diverses. És segur que des d'un punt de vista mèdic, les sutures dels cranis haurien estat completes si haguessin mort en edat tant avançada, per això es calcula que deuriem morir a l'edat màxima de 40 anys. Això ens porta una vegada més a deixar totes les cartes sobre la taula i que cadascú cregui el què li convingui.

Com a colofó

La història dels Reis d'Orient, com tant altres històries en les quals tothom hi fica cullerada, és enrevessada i plena de fantasia. Això passa quan se'n sap poca cosa i el seu paper és positiu, hi ha la necessitat de nodrir de llegendes els espais en blanc, llavors és quan la gent inventa, no menteix, només inventa per fer encara més valuós el seu significat i el seu simbolisme. Els Reis Mags són fascinants perquè són mags, potser no és la seva màgia, la que saben fer sinó la que desprenen les seves figures escampant felicitat.

Siguin tres, quatre, dotze o seixanta, tinguin tres colors de pell o un de sol, es diguin Melcior, Gaspar i Baltasar o

de qualsevol altra manera, siguin reis, mags, sants o totes tres coses juntes, sigui com sigui formen part indiscutible de les nostres festes de Nadal i molt especialment del nostre pessebre. Malgrat tions, amics invisibles, Pares Noel o arbres de Nadal, invariablement els Reis d'Orient ens visiten cada nit del 5 de gener, primer en una cavalcada carnestoltenca d'allò més lluïda i més tard d'amagatotis quan dormim, portant-nos a tots obsequis de tota mena. Tant se val de quina part de l'Orient venien, tant se val de quina part de l'Orient vénen avui, més encara amb un Orient tant convuls com el tenim actualment, el què és més important és que arriben puntuals cada any, molt més puntuals que l'Artabà.

En el pessebre els Reis són els reis, mentre tothom vesteix humilment, els pastors, la dona que renta, el capellà, el caganer... els Reis llueixen exhuberants, dalt dels camells i amb els criats que els guien. Són els únics del pessebre que tenen moviment, que enmig de molsa i serradures, dia a dia es van acostant a l'establia. Més enllà del nostrat caganer, les figures que gaudeixen de més popularitat entre els més menuts són els Reis, aquells personatges que quan fem el pessebre ja són l'avançada d'una nit màgica per als més petits.

Tant se val el què eren, avui els Reis d'Orient són una mascarada màgica i un feix d'il·lusió, tant infantil com paternal a l'entorn d'unes dolces mentides i d'una història fantàstica, tant fantàstica que fins i tot l'aparentment real sembla de fantasia, protagonitzada per uns personatges de tramoia, cada vegada més deslliats del Naixement, però cada vegada més presents en el nostre imaginari popular. Siguin com sigui, encara que hagi escrit aquest text una mica desmitificador i que ben segur a algú li pot semblar que emboïca la troca, quan arribi el moment faré com tothom, escriuré la carta als reis, a veure si m'he portat prou bé i em porten tot el què demani. ♦

Las Figuras del pesebre

Letizia Arbeteta Mira
Dra. en Historia del Arte

El Belén, Nacimiento o Pesebre constituye una tradición secular de origen europeo, que se relaciona con la festividad de la Navidad, cuando, mediante una representación plástica, se evoca el nacimiento de Jesús de Nazareth en Belén de Judea.

En el nacimiento tradicional de corte místico, San Miguel entrega a Jesús recién nacido a la Virgen. Ángel mexicano s. XVIII, Museo Franz Mayer

Dada su antigüedad y expansión, se ha convertido en un fenómeno muy complejo que, sin embargo, no ha atraído el interés de los estudiosos en la medida que debiera. Aún hoy, la información que se cuenta sobre sus orígenes es dispersa y en ocasiones contradictoria, por lo común limitada a ámbitos geográficos cerrados y con muy diversos niveles de rigor expositivo y del tratamiento de las fuentes.

Por si esto fuera poco, siguen circulando una serie de tópicos, de los que buena parte carecen de fundamento y otros precisan de matizaciones.

Sin embargo, pueden establecerse unas características comunes, sobre las que existe unanimidad:

El pesebre admite dos tipos de representación: la más antigua sería la simbólico- mística, en un entorno muy

respetuoso que no se atreve a conjeturar la realidad del hecho histórico, sino que lo expresa a través de ciertos códigos visuales, cuyo significado habría de ser bien conocido del espectador, y que participa de los recursos del teatro medieval europeo y sus antecedentes del ámbito religioso.

Partiendo de los tropos litúrgicos que señalaban los distintos tiempos, se pasaría a los "altares de Pascua", engalanados para las festividades del ciclo navideño y, en paralelo, se irían incorporando imágenes de los personajes básicos del drama sacro, ampliando su ámbito con una ambientación paisajística y elementos cada vez más complejos, lo que incluye multitud de personajes secundarios. Esta tendencia, andando el tiempo, inclinaría la balanza del lado de lo visual realista y pintoresco y daría origen al belén actual asociativo, que exige reglas ópticas como la perspectiva y la proporción para ser contemplado, preferentemente desde un punto de mira fijo, lo que ha propiciado la realización de dioramas, llegando a denominar "belén popular" a los tradicionales de montaje abierto, sean simbólicos o pintoresquistas.

Por otra parte, el mundo de los signos ha variado enormemente y lo que antes resultaba claro hoy nos es desconocido, situación que ha causado la desaparición, por incomprensibles o anacrónicos, de varios personajes del pesebre tradicional.

Asimismo, lo que se busca hoy al realizar un pesebre no es tanto la expresión de un estado espiritual del alma devota, sino una conexión social con determinadas manifestaciones del tiempo de la Navidad, especialmente las locales, o bien la formulación posibilista de lo que pudo suceder realmente en Judea hace dos mil años.

Así, de la fantasía orientalista, deudora de las galas operísticas decimonónicas, se ha pasado al intento de realizar reconstrucciones arqueológicas, más o menos exactas, lo que motiva el estudio de ciertas obras sobre la cultura material de Tierra Santa y la creación de nuevos personajes, actitud que quizás tuvo su origen en las críticas de los ilustrados hacia toda manifestación de espiritualidad, y la puesta en entredicho de las verdades religiosas, que incluso llegaron a cuestionar la existencia histórica de Jesús.

En todo caso, la información y los valores culturales que aportan las figuras del pesebre para el conocimiento de las sociedades que las crearon sobre-

El Belén de Jesús de Palma de Mallorca incluye figuras del s. XV, de origen napolitano y su arquitectura conserva rasgos ya desaparecidos. Quizás sea el mejor conservado y más antiguo en uso de toda la Cristiandad

pasan el hecho religioso y constituyen un precioso documento que, unido al resto del simulacro, justifican la declaración como Patrimonio Inmaterial de la Humanidad.

Además, es importante precisar que la historia del belén no puede juzgarse según el grado de aproximación a lo que sucedió realmente, sino que es producto de la forma en que cada sociedad y cada momento lo han percibido.

Planteadas la cuestión, describiremos brevemente las imágenes figuradas del pesebre, tanto por orden de aparición como por su significado principal, que ha podido cambiar radicalmente con el transcurso de los años. Por otra parte, cabe dividirlos en principales y secundarios, y éstos incluyen personajes de apoyo y ambientación, no necesariamente vinculados a la tradición cristiana.

Aunque no es propiamente una figura, la cuna- pesebre de Jesús sería el primer elemento presente en el pesebre, seguida por el buey y la mula, imágenes representativas de la profecía de Isaías cuando recrimina la dureza del pueblo de Israel, que ignora a Dios, cuando hasta las bestias del establo conocen a su amo. A lo largo de la edad Media, se les identificó de muy diversas maneras, bien con los gentiles (buey Apis) contrapuestos al mundo judío (sinagoga asimilada al asno o caballería de carga), bien como protector y atacante (el buey calienta con su aliento, la mula cocea), o simplemente, animales que se arrodillan, ambos, reconociendo en Jesús su amo y Señor, tal como se aprecia en algunas miniaturas, caso de la de Belbello de Pavía, imagen que, presente en belenes españoles, aún permanece en los americanos, caso de México.

La cuna vacía, por su parte, junto a los animales, evoca la expectación por la llegada del Mesías y posiblemente esa

Aparición del Niño Jesús a San Francisco. Fresco del convento de Greccio, Rieti (Italia)

fuera la intención de San Francisco de Asís cuando en 1223 solicitara permiso para ambientar de esta forma la iglesia rupestre de Greccio, en Rieti, donde se daría el impulso definitivo a la representación plástica de la Natividad.

Pero antes, hubo posiblemente montajes similares a los belenes, ya que las representaciones teatrales, especialmente los Autos de Reyes, requerían un escenario donde adorar y depositar las ofrendas ante María y Jesús, posiblemente representados por imágenes, sea recortadas o labradas de bulto. De hecho, la presencia de los Profetas (varones, del ámbito judío) y las Sibilas como contraposición (mujeres, de la gentilidad), remite a las antiguas procesiones teatralizadas, el "Ordo Prophetarum", y los ángeles, como criaturas celestes y sobrenaturales, verían apoyada su presencia por las primeras tramoyas, caso del "araceli" o la "Colometa", imágenes de la Gloria y la Trinidad tan populares en Valencia.

Pastores, ángeles, Magos y el Rey Herodes ya habían adquirido por entonces sus respectivos rasgos personales, que pasarían a la representación figurada.

Santa Clara, en paralelo con el propio San Francisco, propagará la veneración a la imagen de Jesús Niño, un infante aterido por el frío de la noche

que se aloja y crece al calor del corazón devoto.

De hecho, las principales posturas en la representación del Divino Niño, se corresponden, como los fotogramas de una película, al milagro narrado por Tomasso Di Celano: dormido, recostado con los ojos abiertos, tendiendo los brazos, bendiciendo, sonriendo, siempre desnudo, mostrando su naturaleza de varón, su carne humana, al igual que se mostraban desnudos los cuerpos de los recién nacidos príncipes herederos.

Sin embargo, el Evangelio indica que María "lo envolvió en pañales", algo que, para muchos europeos quería decir, fajas, bandas de tela que envuelven el cuerpo del bebé por completo, salvo la cabeza, en la creencia de que así crecerá más alto y sin deformaciones. Por ello, una de las representaciones populares del Niño Jesús lo muestra fajado, idea que también se aprecia en la pintura y escultura monumentales y que en nuestro país - aunque la hemos documentado en varias clausuras -no ha estado tan extendida como por ejemplo, en Alemania, donde existe una palabra específica para este tipo de imágenes: "fatschenkind".

La representación de Jesús envuelto en pañales o fajado ha sido constante en Europa, especialmente en Alemania. Niño de cera portugués, s. XIX.

Aunque parece lógico que María, la madre de Jesús, hubiera estado presente en la escena antes que su Hijo,

en el caso del Pesebre no es así, ya que, como recordaremos, se trata de una representación simbólica, exteriorización de unas creencias, por lo que Jesús, en su cuna/pesebre, que es a la vez urna y catafalco en los belenes barrocos, rodeado por los animales proféticos, es un mensaje completo en sí mismo, la víctima propiciatoria, el cordero sacrificial que ha de ser inmolado, y su ternura infantil está pensada como recurso sentimental para mover a empatía y reflexionar sobre la Salvación.

Aunque hoy ya no se usa, los belenes antiguos solían incorporar imágenes del Padre Eterno y el Espíritu Santo, que se completaban con la figura de Jesús. Barro enlizado, s. XVII

La misma gestualidad de la figura de María, cambia notablemente con el tiempo: de mujer recostada en el lecho, indicando que acaba de dar a luz, tal como se ve en los iconos ortodoxos y algunas representaciones antiguas, como el retablo de la catedral de Jaca o la imagen de..., hoy en la cartuja de San Martino en Nápoles, pasa a ser figura orante, de rodillas. Se trata de un recurso visual para distanciar el parto milagroso de Jesús del común de los mortales, ya que, según ciertas visiones místicas (Santa Brígida de Suecia, Santa Beatriz de Silva, el Cartujano y, más tardía la de Sor María de Ágreda, entre otras), Jesús nace en un momento en que Su Madre, sumida en profunda meditación sobre los misterios divinos, no se percata de su presencia, y son los ángeles, con San Miguel a la cabeza, quienes lo ponen en sus brazos. San José, entretanto, ha ido al pueblo a buscar parteras y algo de luz con que alumbrarse. Esta escena, representada total o parcialmente desde finales de la Edad Media, está cargada de simbolismo. María, con la cabellera

Elementos como la estrella son de gran importancia para el belén tradicional simbólico. Grabado de 1473, que muestra al Niño apareciéndose a los Reyes como astro resplandeciente.

suelta, indicando su condición de doncella, ora ante el Niño desnudo, que reposa entre los pliegues de su manto, rodeada por los ángeles, aquellos que, en su día, vencieron a Lucifer y se han congregado para acatar la humanidad de Cristo en el momento de su nacimiento, a modo de juramento de vasallaje, según lo percibía la sociedad y, por tanto, como "cuestión pendiente" desde tiempos inmemoriales, debía ser resuelta antes de la entrada de los humanos en el drama. José, con o sin las parteras (imagen de las antiguas sibilas, que luego terminarán convirtiéndose en anodinas pastoras y que simbolizan la gentilidad, que acoge a Cristo), entra con una vela o farol en la mano, algo indispensable en los belenes nórdicos, mientras que, en los latinos, suele presentarse en acto de adoración, olvidando el momento de su aparición en la escena.

Seguidamente, aparecerían los pastores, tres en un principio, algo muy conveniente para piezas teatrales cortas, pero cada uno representando una edad y un carácter humano. Se trata pues, de arquetipos y es su evolución dramática lo que les va a dotar de rasgos personales. Son gentes humildes y entusiastas, que se acercan a curiosear y sus mentes sencillas están abiertas a lo maravilloso.

Paulatinamente, la puesta en escena

exige más actores, y los personajes se multiplican. Vienen con sus ovejas y sus dones, vestidos como los pastores del entorno, cantan y bailan al estilo del país y ellos son el germen del belén pintoresquista que acabaría desplazando al belén simbólico.

Los pastores son elementos imprescindibles del belén, pues son testigos del nacimiento de Jesús. En principio representaban a la gente humilde y las tres edades del hombre. Figura de Olot, ss. XIX-XX.

Al desarrollarse el pesebre como maqueta a escala, se incluirá un escenario campestre, un paisaje de las afueras, donde pace el ganado y uno o varios ángeles avisan y guían a los pastores, pobres y sencillos de corazón.

Este escenario se desarrolla hacia lo alto, manteniendo en su centro la escena principal, que es el nacimiento de Jesús, y traza la línea divisoria de

los belenes antiguos: la parte celeste y la parte terrestre. En el cielo, ángeles y la Trinidad, manifestada en Padre y Espíritu Santo, que se completan con el Hijo recién nacido, en definitiva, una teofanía y la exaltación del gozo de toda la Creación, manifestada en la presencia de flores (a veces la nieve, por contraposición), luces, animales simbólicos y otras imágenes que, al perder su significado, se atacaron de anacrónicas y absurdas.

Y no falta la estrella, uno de los signos mesiánicos, que ha de guiar a los sabios, los intelectuales, los astrónomos/magos que se pondrán en camino desde Oriente y que la Cristiandad europea convertirá en Reyes al promocionar la escena de la Epifanía, en la que Jesús aparece como Rey de Reyes, aludiendo a la primacía del Papado sobre los monarcas europeos, legitimados por la "gracia de Dios", lo que llevó a recordar el salmo "Los reyes de Tharsis y de las islas" (Salmos 72: 10). Mientras, y en paralelo, se había producido un importante cambio de mentalidad, cuando la nobleza conseguida por las armas prevalecería sobre la nobleza otorgada por el saber, proceso que culminará en el siglo XIV, y que se aceleraría con el saqueo de Venecia por Federico Barbarroja y el traslado de las reliquias de los Magos a Colonia.

Así, éstos pasan, de marchar a pie, a montar a caballo, como señores de vasallos, caballeros, y lucen coronas en lugar del gorro frigio que los identificaba como persas o partos. Además, necesitan séquito y servidores, todo ello con

Los Reyes Magos, como personajes exóticos, fueron representados con fantasía y colorido en belenes de todas las épocas. Figura napolitana s. XX, según moldes del s. XVIII.

etc. A más séquito, más importancia, con lo que las figuras de la caravana se multiplican (¡por tres!) y el escenario se amplía. Además, como recuerdo de sus orígenes, las figuras del belén tradicional de mueven, componiendo distintos pasajes a medida que transcurren los días de la Navidad, y los Reyes podrán presentarse sobre cabalgaduras (de todo tipo modernamente) y adorantes.

Otro personaje importante, Herodes, no falta en el belén tradicional, como símbolo de las fuerzas del mal que se oponen a Jesús. Herodes es rey poderoso y como tal, ha de ser representado en un entorno convincente, rodeado de su corte y de sus guardias. Finalmente, dará pie a una de las escenas más impactantes del pesebre: la degollación

El belén tradicional puede presentar simultáneamente escenas diversas, con sus personajes específicos. La petición de Posada, Francisco Salcillo, s. XVIII, Murcia.

el boato correspondiente y así, en las cabalgatas o cortejos que les acompañan, los artistas reproducen el concepto de lujo y magnificencia que impera en su momento, incluyendo detalles exóticos por tratarse de viajeros procedentes de países remotos, tales como animales desconocidos o raros, sirvientes de etnias diversas, vestimentas diferentes a las habituales,

de los Inocentes, primera sangre de los Mártires y anuncio de las dificultades y riesgos que entraña proclamarse cristiano. Concebida con un realismo a veces insoportable, refleja el pavor de las madres, atacadas por la fuerza brutal de los soldados, que masacran a los niños de pecho ante sus ojos. Es curioso que en la estatuaria popular levantina y andaluza, se representen con trajes similares a los de las mujeres orientales representaciones teatrales del siglo XVIII.

Puesto que no podemos extendernos y comentar la infinita variedad de ejemplos que explicarían ciertas particularidades de los montajes antiguos, concluiremos recordando que el belén, nacimiento o pesebre tradicional es, por definición, ucrónico y anacrónico, por lo que las escenas son presentadas simultáneamente, a modo de retablo, y cada una de ellas precisa de unos personajes concretos, con rasgos tomados a menudo, no sólo de los Evangelios Apócrifos, sino también de las tradiciones populares.

En el ámbito ibérico solían incluirse algunas escenas complementarias, como la Huida a Egipto y otras varias, algunas en desuso: Los Desposorios, el Sueño de José, la Petición de Posada, la Circuncisión/Presentación en el Templo, Jesús entre los Doctores y, como referencia global a la infancia de Jesús, el Taller de Nazareth.

Las figuras resultantes de tan variadas representaciones son muy diversas, y las de ambientación de éstas y otras escenas alcanzan un número tal que un simple catálogo se convertiría en abultada tesis.

Sin embargo, todas sirven al mismo propósito, formar parte del pesebre y todas— sin excepción— reflejan la mentalidad de sus creadores y la sociedad de su tiempo. ♦

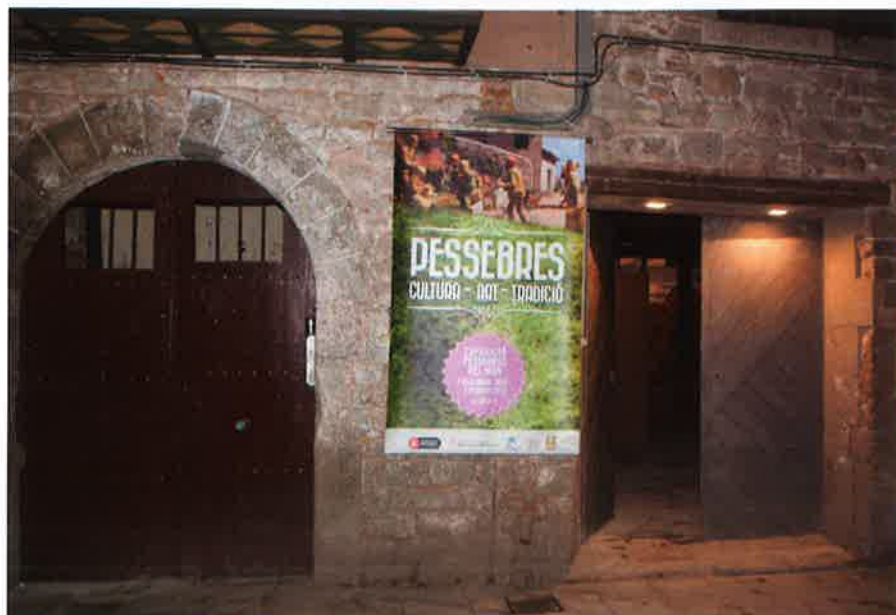
La Seca 2012

Crònica d'una exposició

Josep M. Porta i Saburit
Comissari de l'exposició

Quan l'associació de Pessebristes de Barcelona ens va proposar que ens fèssim càrrec dels actes commemoratius dels 150 anys de la seva fundació, la primera cosa que vàrem tenir clar era que havíem de muntar i produir una exposició que reflectís la realitat del pessebrisme fent un recorregut per l'obra diversa que al llarg d'aquests anys s'ha dut a terme en el món pessebrista català. A més de convidar pessebristes de fora com els italians de Nàpols i de la Llombardia, així com també a pessebristes espanyols de renom com els de Sevilla, Navarra, País Basc, Alacant etc.

Però la idea no s'acabava aquí. Volíem també que hi hagués una bona representació de figures de pessebre d'arreu del món que fessin palès el sincretisme del fet del naixement a cultures ben diferents des del punt de vista geogràfic i cultural.

La idea ja la teníem. Ara faltava posar-la en marxa; en primer lloc trobar finançament i en segon lloc on fer-la. La veritat sigui dita, la primera part -la del finançament- que a priori ens sem-

blava la més difícil va resultar la més fàcil. Tant l'Ajuntament de Barcelona com el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya de seguida van fer seu el projecte. La segona part ja varen ser figures d'un altre paner. Vàrem mirar i remirar locals i més locals. Alguns estaven ocupats o compromesos, d'altres no ens els van voler deixar, la majoria eren petits i poc adients. Al final, quan la cosa ja començava a ser dramàtica va sorgir la possibilitat de fer-la en un edifici que l'Ajuntament de Barcelona feia poc temps que havia adquirit i que estava tancat. Feia les mides que necessitàvem: 500 metres quadrats repartits en dues plantes. Era una part del complex de la Seca -l'antiga fàbrica de la moneda de Barcelona- situat al carrer del mateix nom -un carreró estret i mig perdut darrera del museu Picasso-.

Havíem de trobar un nom escaient per l'exposició. Després de proposar-ne molts, ens vàrem quedar amb el de **PESSEBRES DEL MÓN. Cultura-Art-**

Tradició, amb aquest lema definíem els tres valors fonamentals que conformen la nostra identitat i, de passada, i sense pensar-hi massa, apareixia un CAT molt simbòlic!

Crec sincerament que l'exposició va sortir força semblant a com la teníem pensada, vàrem poder tenir quasi tots els pessebres que volíem, de Catalunya no cal dir-ho, d'Espanya i també d'Itàlia vàrem poder portar un grandios i magnífic pessebre napolità i diversos diorames del millors artistes. Quant a

la resta de pessebres d'arreu del món vam tenir per exposar una mostra molt significativa des d'Alemanya, França, Holanda, Bèlgica, fins a l'Índia i les Illes Fidji, Islàndia, Alaska, Noruega etc.

L'exposició tenia també un espai reservat a Antoni Moliné per recordar que ara feia 100 anys va posar els fonaments del que serien les bases del pessebrisme modern.

A l'acte d'inauguració hi varen ser presents l'Illm. Alcalde de la ciutat, el

Sr. Xavier Trias, el regidor de cultura, Sr. Jaume Ciurana, i diversos regidors de l'ajuntament de Barcelona. També ens va visitar l'esperit del Nadal, personatge creat pels amics pessebristes de Ciutat Vella.

Finalment, voldria posar de relleu l'inestimable col·laboració dels pessebristes catalans i, en especial, als senyors Antoni Sanz, Antonio Pigozzi, Claudio Mattei, Fabio Marutti, Pier Luigi Bombelli, Salvatore Giordano, Patxi Aguirre, Koldo Balda, José Àngel García, Rafael Martínez, Enrique Haro, Juan Giner, Michel Vincent, Michael Whalen i a les senyores Caroline Weber i Paquita Sallés. Sense les seves aportacions l'exposició no hauria estat el mateix. ♦

Del pessebre com a paradís perdut. Salvador Espriu i les figures

Joaquim Sala-Sanahuja
Escriptor i professor titular de la UAB

Les figuretes de pessebre

Per què estaven tan immòbils, dintre la capsa, les figuretes de pessebre? Per què no es bellugaven com abans, deleroses de fugir de la presó de fusta? Es passaven tot l'any oblidades, quietes, plenes de fred i de tedi. Quina llàstima que feien, les pobres, quan els nens les espiaven durant les curtes visites, breus parèntesis d'avorriment dels soldats de plom i del tren de corda. Però arribava el dia, i elles saltaven amb pressa, àvides d'establir contacte amb les muntanyes de suro i de trepitjar la sorra i la flaire íntima de la molsa. Les arregleraven segons categories, i les jerarquies eren restablertes, i la barreja anàrquica de dintre la capsa era esmenada. Vells pastors, terrassans, el pescador, la filadora, el grup de la cova: tots molt llampants, vestits a l'hebraica, amb turbants capritxosos. Elles eren refinades, erudites, i es mofaven de la simplicitat dels pagesos a la catalana. Totes, amb personalitat pròpia. Els nens les distingien prou bé i mai no s'oblidaven dels noms. Cada dia, fins a la Candelera, eren mogudes de lloc i traslladades a través de llargues distàncies. Això permetia de conversar les unes amb les altres, i es contaven aleshores xafarderies a la menuda. A la nit, acataven el nascut i distreien els seus pares, als quals el càrrec obligava a quedar-se en la cova. Durant l'adoració assabentaven el patriarca (la marededeueta no estava gens d'humor) de totes les anècdotes quotidianes: que si avui els reis havien avançat sols uns quants passos, que si a un camell se li havia trencat una pota; que si un be havia caigut en una timba, que si el pescador gallejava la vanaglòria d'una pesca contínua, amb el mateix peix sempre penjat de la canya. El patriarca fuster somreia en escoltarles, i la vara embadocada li florí. Venien després les cançons i les ingènues pregàries infantils. L'estrella guiadora empenia una cursa folla cap a l'establa, potser ja cansada del seu paper, amb frisança de l'ocàs definitiu, i els reis galopaven de sobte, per atrapar-la. Els nens removien tota aquella sàvia arquitectura, sortida de les mans maternals, i prosseguien l'enrenou fins a l'hora de dormir. Més tard, ja a les fosques, una pau de mort s'estenia per damunt del pessebre. Els ferits es queixaven i esperaven amb paciència, per a l'endemà, la panacea de la goma. A l'alta nit, un ratolí baixava del cau i es passejava per les avingudes i els camins, sota l'ordre dels arbrets de galzeran, i tombava els pastors en marxa cap a la cova. Es deia que el ratolí era gran menjador de la neu farinera, i al dia següent calia nevar de nou el pessebre.

Salvador Espriu

Els nens escollien cada any els predilectes, les víctimes propiciatòries, uns màrtirs innocents. Aquells herois passaven per cruels aventures esgarrioses, d'una primitiva ferocitat. Eren llançats des dels cims de suro, per provar la duresa dels cossos, o submergits dintre les aigües en calma de l'estany, fins que el fang es començava a malmetre, o cremats en garbes, després de judicis injustos i sumaríssims. Clares vegades tornaven al silenci i a l'oblit de la capsa, però es guanyaven, en canvi, un enterrament honrosíssim, amb gori-gori i parades militars. A través dels anys el panteó s'engrandia, i l'alarma econòmica de la mare s'escriuïa de la destrossa, de la inevitable reposició. Pocs es perpetuaven sencers. Qui més qui menys, tots, fins les santes persones, havien de plorar el trenc d'un braç, del cap o d'una cama, la pèrdua d'un ull, un rostiment o un bany prolongat. Els mags i el llaurador dels bous eren els més afectats. Els nens en recordaven, a través dels anys, dinasties senceres, i eren alabades les excel·lències dels desapareguts. I així cada any. Cada any, l'arquitectura feble del pessebre, la il·lusió del camp en ple desembre a ciutat. Desembre de pis, amb la nuesa dels plàtans a fora. Plàtans municipals, captius, tristíssims. Evocació d'una mica de primavera falsa, amb molsa, galzeran i bruc, atzavares i neu de farina.

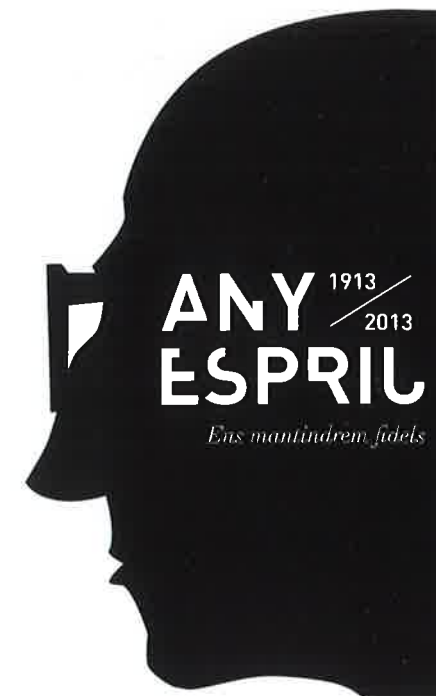
Per què estaven tan immòbils, dintre la capsa del malson de Salom, les figuretes de pessebre, i no es bellugaven com abans, deleroses de fugir de la presó de fusta? Una pastora contava el diàfan secret a l'envellit, cansat i totalment escèptic Salom, i li deia plorant el desengany de la història, i el plor mullava la goma, remei d'enormes ferides, i el cap li rodolava fins als peus. Un patge negre de Baltasar reprenia la relació, i Salom s'hi emmirallava. Elles, sense nens ni remor ni trencadissa, no volien sortir. Com, però, havien de sortir, qui les ajudaria a sortir? I en aquell trivial malson d'un home solitari, Salom apuntava un somriure. Potser no venia massa a tomb, però recordava com les figuretes que es lamentaven, amb un anacronisme pretensions guarnides a la pseudo-hebraica, havien anat a poc a poc bandejant dels pessebres d'estima, quan ell era petit, l'anacronisme modest de les pageses figuretes endreçades a la catalana.

Com molts altres dels contes de Salvador Espriu, "Les figuretes de pessebre" té, en la seva obra, una trajectòria complexa: escrit l'any 1934, i incorporat l'any següent al recull *Ariadna* al laberint grotesc, apareix també en l'edició poc o molt canònica del 1950. Més endavant, el 1973, reelaborat, tornar a aparèixer en un número cèlebre de *Cavall Fort*: la il·lusió dels pessebres de la infantesa devia semblar adient per al públic d'aquesta revista extraordinària. Finalment, en el recull *Les ombres*, dels darrers anys, l'autor amplifica el conte amb una seqüència narrativa en què intervenen d'altres personatges espriuans.

En la versió present, que és la més coneguda, Salom –alter ego d'Espriu– dialoga amb les figures i hi evoca els records infantils del pessebre. Per altres contes del mateix recull sabem que l'autor també es presenta com un manipulador de titelles: "Manipulo a voluntat –ens diu– els malsons de Salom, els obro i els tanco a voluntat. I deso, quan em canso, els ninots a la capsa de la memòria." Una "capsa de la memòria" que

és també, ara, la capsa que guarda les figures del pessebre i que és alhora "la capsa dels malsons de Salom". I és que el conte té un vel al·legòric en què la il·lusió infantil de les figures, antigament vestides a la catalana, i ara poc o molt hebraïques –un tema, el d'Israel, que estructura obsessivament l'obra espriuana–, es torça quan una pastora li narra, a Salom, vell solitari, el final tràgic de la història: la Passió. D'altra banda, "sense nens", les figures no poden sortir de la capsa: heus aquí el malson de Salom, la reminiscència del món perdut de la infantesa.

Però el tema d'aquest conte no és casual. En una "Autopresentació" que Salvador Espriu va escriure per a un volum col·lectiu de poesia, *Vuit poemes*, publicat l'any 1952, i que va ser reeditada un temps després en un volum d'homenatge a Rosselló-Pòrcel, s'hi pot llegir, al final d'una seguit d'ambicions que el poeta confessa sentir: "Voldria també veure els quadres de Vermeer de Delft, posseir unes quantes figures de pessebre de Ramon Amadeu i no haver d'escriure ni una ratlla més."

Entre la il·lusió nadalenca dels pessebres de la infantesa i la capsa de l'escèptic Salom, les figures tenen en l'obra espriuana una vida pròpia; mig hebraïques, mig catalanes, protagonitzen, amb la modèstia que els escau, l'enyorança d'un paradís perdut. ♦

El Pessebre i Catalunya

Jordi Capella de León

President de l'Associació de Pessebristes de Barcelona

El dimecres és dia de pessebre, és el dia que hem acordat amb els companys per reunir-nos i fer els pessebres que ens han encarregat a l'Associació. Tot treballant, vas fent petar la xerrada i es toquen molts temes: les figures d'aquest i de l'altre, el pessebre que va fer un company l'any passat, el Barça...

Tot d'una, a la ràdio que tenim posada perquè ens faci companyia, sentim en Josep Bargalló (ex-conseller) dient: *Una Nació (una identitat, una cultura) ho és perquè té totes les condicions internes per a ser-ho, perquè pot diferenciar-se de totes les altres, però també ho és perquè aquestes altres la reconeixen com a tal. De sempre, i en el nostre món intercomunicat, globalitzat i internacionalitzat molt més encara, si no et reconeixen no existeixes.*

És cert, si no et reconeixen no existeixes. Aquestes paraules se'ns van quedar gravades, perquè et fan recordar la història kafkiana d'aquell que es lleva al matí, que es planta davant del mirall per rentar-se la cara, que s'hi veu... però que, en sortir de casa, ningú no el mira, ningú no el saluda... i esdevé invisible perquè ningú no el coneix, i per tant, ningú no el reconeix. La invisibilitat, l'anonimat. No existeix per als altres, per a ningú.

En Bargalló es referia a Catalunya, a la seva cultura i al reconeixement internacional del nostre país, però nosaltres (diem-l'hi deformació professional) automàticament vam pensar en el pessebre, en el nostre

Pessebre català, amb unes característiques pròpies que el diferencia dels altres i que forma part de la nostra cultura.

Mentres, Bargalló seguia... *La feina de donar-nos a conèixer al món és fonamental. Com a nació, com a identitat, com a cultura. Hi ha moltes maneres de fer-ho, i cal fer-ho de totes les maneres possibles, des de la diplomàcia cultural planificada...*

I ens vam posar a pensar... el Pessebre, el nostre pessebre, ja és prou conegut? A Itàlia sí, i a Espanya també, però i la resta?... ens coneixen prou? Podríem fer alguna cosa al respecte? El pessebre és un tret cultural propi. Forma part de la nostra identitat i les tradicions catalanes -el pessebrisme n'és una de ben significativa- són els nostres vincles amb el passat i són, també, una manera singular de fer-nos presents al món com a poble. Hem d'aprofitar que en aquests moments el pessebre català està en un dels períodes de màxima expressió artística fins al punt de ser un referent mundial en la realització de diorames. Hem de explicar que Catalunya ha estat sempre, i és, una im-

portant escola pessebrística per la seva qualitat artística.

Mica a mica, ens anavem animant, havíem de fer alguna cosa, no ens podíem quedar aturats, en bé del pessebre i en bé del nostre país, Catalunya, quan ara més que mai, necessita de l'ajut de tots nosaltres.

I va sorgir l'idea, fer exposicions de pessebres catalans a l'estranger, la millor manera de donar-nos a conèixer, i no solament això, havíem també de comunicar que és l'expressió d'un art, uns sentiments i d'unes conviccions, fortament arrelades en el temps de més de sis-cents anys i que continua ben viva.

Aprofitant que havíem fet un intercanvi de pessebres amb la ciutat de Colònia (Alemanya), varem fer contactes amb dos ciutats franceses: Sceaux (Paris) i Fismes (Reims), dos ciutats que fan una fira de Santons de Provença, per oferir una mostra dels nostres pessebres, i després de diversos contactes han accedit a fer la Setmana del Pessebre Català, en que, a més de l'exposició, farem unes xerrades explicatives.

Pessebre col·lectiu de L'APB

Aquestes fires començaran el dia 5 de desembre a Sceaux, i el 6 de desembre a Fismes. Esperem que això sigui una manera de reforçar arreu del món la nostra identitat cultural catalana. Ara que hem encetat la nostra pròpia via cap a la sobirania, si ens coneixen i ens fem entendre, ens reconeixeran. A nosaltres i al nostre propi Estat. ♦

Noticiari pessebrístic

La Federació Catalana de Pessebristes va preparar un **espot publicitari** per promoure la visita a les exposicions de totes les entitats federades. Per tal de situar l'acció en un espai de tots, l'espot va ésser enregistrat a l'exposició de la Seca que va obrir les portes el dia 30 de novembre de 2012 i es va cloure al febrer d'aquest any.

El **cupó de l'ONCE** del dia de Nadal de 2012 es va dedicar al 150 Aniversari de l'Associació de Pessebristes de Barcelona. Als cupons hi apareix un diorama del pessebrista terrassenc Jacint Cadevall. Cinc milions de cupons portaven aquesta imatge.

L'any passat es va dur a terme a la ciutat d'Olot la **XIV Biennial del Pessebre Català**. Una representació de diverses entitats van visitar la capital de la Garrotxa per visitar aquesta exposició i, tot seguit, assistir a la recepció oficial que va tenir lloc a l'Ajuntament olotí. En Miquel Serrat, president de l'Agrupació de Pessebristes d'Olot i la Garrotxa, va conduir l'acte en què es va fer lliurament de distincions a les persones i entitats participants a la Biennial.

MOSTRA DE PESSEBRES OLOT 12/13 XIV BIENNIAL DEL PESSEBRE CATALA

La Fundació pública **Museu del Suro de Palafrugell** i la Federació Catalana de Pessebristes van signar un **conveni de col·laboració** per cinc anys, prorrogables, per afavorir un millor coneixement i difusió del pessebrisme i del món del suro. El conveni el van signar l'alcalde de Palafrugell i president de la Fundació Museu del Suro, Juli Fernández i l'aleshores president de la Federació Catalana de Pessebristes, Josep Porta.

El diumenge 3 de febrer va tenir lloc la **cloenda** de l'exposició **Pessebres. Cultura-Art-Tradició** a l'espai de la Seca, a Barcelona. En el transcurs de l'acte es va lliurar un record de participació a tots els autors dels diorames exposats, així com un exemplar del Catàleg que la Federació va editar per l'ocasió amb les obres exposades.

La Federació Catalana de Pessebristes va celebrar el dia 23 de març de 2013 la seva Assemblea General Ordinària. Un dels principals punts de l'ordre del dia era la **renovació de part de la Junta**, concretament del **president, secretari i dos vocals**. Després de la votació corresponent, la Junta va quedar de la següent manera: President, Albert Català Pou. Sots-Presidenta Núria Garcia Múrcia. Secretari, Carles Tarragó Gatell, i Tresorer, Antoni Garí Duran.

Vocals: Josep Porta, Marcel·lí Pol, Francesc Villegas i Ismael Porta.

Es va agrair a Josep Porta, Núria Garcia, Julià Arjona i Andreu Coll per la feina feta en la junta anterior.

L'acte va tenir lloc a la seu de la Federació al Palau Mercader, del carrer Lledó, hi van assistir representants de 24 entitats federades.

El 22 de juny va tenir lloc a Llofriu la **Festa de la Pela del Suro**.

Els companys pessebristes del Baix Empordà es van encarregar que el pessebre hi fos present com una activitat més relacionada amb les nombroses utilitats del suro.

La nostra Federació és una de les moltes federacions de cultura popular que forma part de l'Ens de Comunicació Associativa, per aquest motiu va decidir amb un acord d'assemblea celebrada el 26 de juny, d'adherir-nos al **Pacte Nacional pel Dret a Decidir**.

Diada pessebrista de tallers didàctics a Palau-Solità i Plegamans el 5/10/13

Amb motiu del seu 30è aniversari, l'Associació de pessebristes de Palau-solità i Plegamans va celebrar el 5 d'octubre passat una diada pessebrista de tallers didàctics a la recentment restaurada masia de Can Falguera. La Jornada va començar a les 9 del matí quan van començar a arribar pessebristes de diverses entitats que no van voler perdre's aquesta oportunitat de retrobar-se i gaudir de les diferents taules de treball que s'havien organitzat.

Durant tot el matí els assistents van poder anar passant taula per taula i veure com diferents pessebristes mostraven els seus diferents mètodes de treball. Es varen tractar la composició i perspectiva, el treball de guix o poliuretà, la pintura, la il·luminació i efectes i el modelatge de figures. Sens dubte aquesta mena de jornades són molt ben rebudes per part de la majoria de pessebristes ja que permeten intercanviar idees i formes de veure i viure el pessebre, la qual cosa és difícil de fer durant la resta de l'any.

Al voltant de les 2 es va servir el dinar -una paella d'arròs per 200 persones- a l'aire lliure, sota una pineda al costat de la Masia, recentment rehabilitada.

El dia -radiant- va arrodonir la festa. Tothom s'ho va passar d'allò més bé. En acabar l'acte es va lliurar el Fanalet a l'Associació de Mont-Ras (Baix Empordà) que són els encarregats d'organitzar la Trobada l'any vinent.

El 12 d'octubre es produïa el **traspàs d'en Joan Mestres i Baixas** (Sant Joan Despi 1925), un dels pessebristes que han marcat una etapa important a la història del pessebrisme català i internacional.

L'Associazione Italiana Amici del Presepio, i concretament la Secció de **Ponte San Pietro** ha organitzat per aquest Nadal una gran **exposició** per homenatjar la figura de **Jordi Pi i Vila**, i l'important paper que ha jugat en la història del pessebrisme.

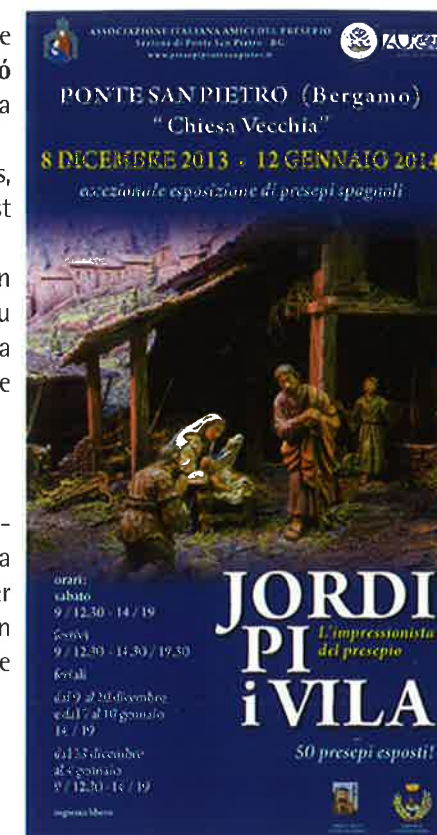
Des d'aquí volem agrair aquesta magnífica iniciativa als amics italians, i sobretot a la família Pi, que ha permès que es traslladés tot aquest material tant lluny de casa per dur a terme l'exposició.

De ben segur que aquest esdeveniment farà justícia a la memòria d'un pessebrista que ho va donar tot pel pessebre i que va deixar darrere seu un magnífic llegat que ara podem tornar a veure gairebé en la seva integritat a la ciutat llombarda de Ponte San Pietro a partir del 7 de desembre.

El 15 de desembre s'inaugurava a Tavèrnoles (Osona) una exposició singular. La Mostra, ubicada a la sala polivalent de l'Ajuntament, consistia en fragments de pessebres fets expressament per a aquesta ocasió per diversos pessebristes d'arreu del país. D'entre aquestes peces destaquen els realitzats per l'organitzador de la Mostra, en Josep Pagespetit, que es caracteritzen pel seu colorit, la seva plasticitat i originalitat.

La Federació Catalana de Pessebristes s'adhereix als actes del **Tricentenari de Catalunya**.

1714 / 2014

Agraïments i col·laboracions

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

**Diputació
Barcelona**

Ajuntament de
Barcelona

1863|2013
ANYS DE PESSEBRISME
ASSOCIATIU A CATALUNYA

Associacionisme
Cultural **Català**

B

Fundació
BancSabadell

